

Жадид

2025-yil 14-mart
№ 11(63)

www.jadid.uz

Tilda, fikrda, ishda birlik!

Jadid

adabiy, ilmiy-ma'rifiy va ijtimoiy haftalik gazeta

@Jadidrasmiy

@Jadidmediauz

@Jadidrasmiy

@Jadid_uz

TAHLIL

FRANSIYAGA RASMIY TASHRIF:

STRATEGIK SHERIKLIK MUNOSABATLARI O'R NATILDI

Xabaringiz bor,
Prezidentimiz Shavkat
Mirziyoyev 11-13-mart
kunlari davlat tashrifi bilan
Fransiya Respublikasida
bo'lib qaytdi.

Tashrifning asosiy
tadbirlari 12-mart kuni
boshslandi. Parijdagi
Faxriylar uvida
O'zbekiston Respublikasi
Prezidenti Shavkat
Mirziyoyevni rasmiy kutib
olish marosimi o'tkazildi.
Davlatimiz rahbarini
Fransiya yetakchisi
Emmanuel Makron kutib
oldi.

BIZNI YEMIRGUVCHI ILLATLAR

ME'YOR UNUTILGANDA

Nahot orzularimiz-to'y-to'ychiqdangina
iborat bo'lsa?

O'ilaviy marosimlar, ayniqsa,
to'ylar xalqimizning ko'p asrlig
qadriyatlari, ardoqlari an'analar
sirasiga kiradi. Ammo me'yorning
buzilishi, g'uluvga ketish sabab
an'analar ham qadriyat maqomini
yo'qotib, millat tarraqqiyotiga
tushov bo'lishi mumkin ekan. Ne
tongki, to'y, ma'raka va boshqa
marosimlar ham shuhratparastlik,
xudpisandlik, isrofarchilik
borasida kim'o'zar bellashuvga
aylanib ketdi. Bu hol har bir
ziyolini, har bir sog'lom fikri
vatandoshni o'ya toldirishi
tabiiy.

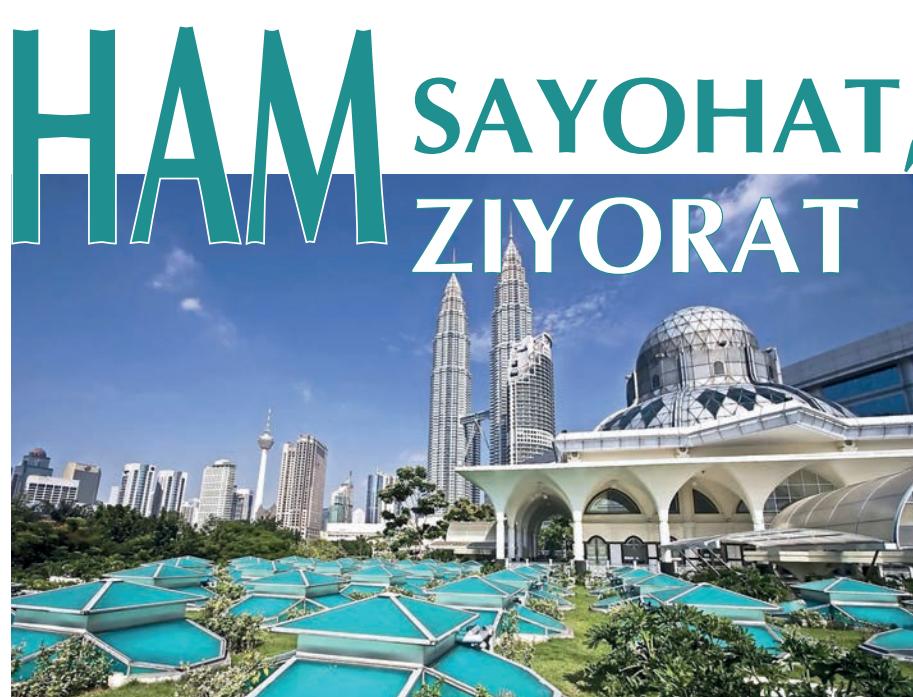
IKKI MANZARA

Badavlat bir tanishimiz bor. Allo
savatlardan ham, savatlardan ham
qismagan. To'y qilsa, mashhur
hofiz-u otarchilarini chorlab, do
vug'ini doston qilmay qo'ymaydi.
To'y marosimlari, bazmi jamshidlarini
bir necha kunga cho'zmasa, ko'ngli

(Davomi 6-sahifada)

ISTIQBOLLI TURIZM

O'zbekiston va Malayziyani o'zaro teng manfaatli hamkorlik, bir
biriga yaqin madaniy qadriyatlar va o'xshash urf-odatlar mustahkam
bosg'lab turadi. Bu mamlakat respublikamiz uchun Osijo-Tinch
okeani mintaqasidagi muhim sheriklardan bira. Keyingi yillarda ikki
davlat ham xalqaro tashkilotlari doirasida hamkorlik qilib, savdo
iqtisodiy, investitsiyaviy, ilm-fan va turizm sohalaridagi aloqalarni
mustahkamlashga alohida e'tibor qaratmoqda.

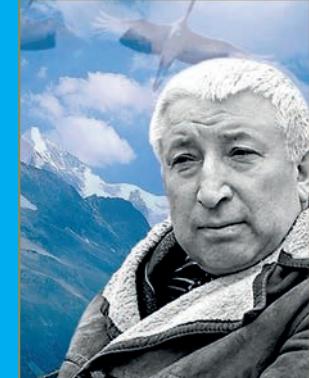

Prezidentimiz joriy yilning fevral oyida rasmiy tashrif bilan Malayziyada
bo'lib, oliy darajada muzokaralar o'tkazdi. Tashrif doirasida davlatimiz
rahbari Malayziyaning yetakchi siyosatchilar, ishbilarmon doira vakillari
va kompaniyalar rahbarlari bilan uchrashdi, ikki mamlakat o'tasidagi
aloqalarni yanada mustahkamlashga qaratilgan qator kelishuvlar
tasdiqlandi. Savdo, investitsiyalar, innovatsiyalar, texnologik kooperatsiya,
neft-kimyo, elektronika, "yashil" energetika va boshqa ko'plab ustuvor
yo'naliishlardagi hamkorlikni kengaytirishga qaratilgan memorandumlar
imzolandi.

(Davomi 3-sahifada)

RASULNING PATIMATI

"...Patimat Rasulga begona emas,
ovulushi, qarindoshi, bolaligida
unga ergashib yuradigan, o'zidan
8 yosh kichkina jingalaksoch
qizsha edi. Yillar o'tib o'qishni
bitirib kelgan Rasul hovlida yurgan
navrasta sulvuni boshida tanimadi.
Nahot o'sha men bolaligida yig'lasa
ovutadigan, onasi biror yumush
bilan chiqib ketsa qo'rib o'tiradigan
jaiji qizaloq Patimat bugun bo'y
yetib go'zal qizga aylangan bo'lsa
deb hayron qoladi va unga nisbatan
ko'nglida bir iliqlik tuyadi..."

(4-sahifada o'qing)

BUGUNNING SHE'RI

BAHOR

Gullar chopib chiqdi uylar tomiga,
Marvarid donalar joylab jomiga,
Rangin salom yo'llab quyosh nomiga,
Yurtga bahor keldi, bahor, onajon!

Turnalar to'y qilar to'lib osmonda,
Qaldirg'och chug'urlar shodon, avvonda,
Shukuhli olamning avji har jonda,
Yurtga bahor keldi, bahor, onajon!

Ko'kka yetdik, deya ko'kda boshimiz,
Maysa-giyohlarga tengdir yoshimiz,
Ulashib sumalak – mehr oshimiz,
Yurtga bahor keldi, bahor, onajon!

Bolajon, tugamas bu nash'u namo,
Varrakka qo'shilib uchadi samo,
Mana, boshimizda charx urar Humo,
Yurtga bahor keldi, bahor, onajon!

Qirlarga qo'shilib yugurgan singlim,
Gulgul tabassumining gullardan so'lim,
Xushbo'y hislar bilan to'lmishdir ko'nglim,
Yurtga bahor keldi, bahor, onajon!

Oppoq xayol surgan mag'rur tog'larim,
Anvoysi atirdan masrur bog'larim,
Do'starlim, siz bilan gulduz chog'larim,
Yurtga bahor keldi, bahor, onajon!

Gullar chopib chiqdi uylar tomiga,
Marvarid donalar joylab jomiga,
Rangin salom yo'llab quyosh nomiga,
Yurtga bahor keldi, bahor, onajon!

G'ayrat MAJID

MUNOSABAT

"ILK DEVON" NI KIM TUZGAN?

Biyuk shoir va
mutafakkir, taniqli davlat
arbobi Alisher Navoiyning
hayoti va ijodini o'rorganish
adabiyotshunosligimizning
doimo asosiy yo'naliishlaridan
biri bo'lib kelgan. Keyingi
yillarda chop etilayotgan
tadqiqot va maqolalarda
esa aniqlikka intilish,
ilmiy muammoni mantiqiy
shakillantirish hamda yoritilajak
masalani imkon qadar butun
murakkabligi bilan to'liq qamrab
olish ustunlik qilmoqda va bu
quvonlarli hol. Navoiyshunos
Olimjon Davlatovning "Jadid"
gazetasining shu yil 1-yarvan
sonida chop etilgan "Xun
evaziga keltirilgan qo'yozma"
maqolasi mana shunday
chiqishlardan bira sanaladi.
Biz unda keltirilgan ba'zi fakt
va talqinlar yuzasidan o'z
mulohazalarimizni bildirib
o'tishni lozim topdik.

mualif mazkur manbani Sultonali
ko'chirganini shubha ostiga oladi
hamda qator dalillarni keltiradi.
Albatta, vaqt o'tgach, avval bajar
ishlari tanqidiy nazar taslash,
falsafiy idrok etish, yangi
aniqlangan faktlari hamda bilimlar
majmuiga tayangan, suyangan
holda fikr-mulohaza yuritish har
qanday fan yo'naliishiga xos bo'lib,
navoiyshunoslik ham bundan istis
no emas.

Mualifning fikricha, shoirning
yoshlik davriga mansub (bu fakt
navoiyshunoslikda sharshi ravishda "Ilk
devon" nomini olgan mashhur
xattot Sultonali Mashhadiy tomon
1465-yili ko'chirgan
noyob qo'yozma xususida bo'lib,

(Davomi 5-sahifada)

Boshlanishi 1-sahifada.

Shuningdek, turizm sohasidagi hamkorlik doirasida Kuala-Lumpur va Toshkent o'tasidagi aviaqatnovlar sonini oshirish, malayziyalik sayyohlar uchun O'zbekistonning tarixiy va diniy merosi bilan tanishish imkoniyatini kengaytirish, Umra safariga boruvchilar uchun qo'shma loylighalarni amalga oshirish masalalari muhokama qilindi.

Bundan tashqari, O'zbekistonda xalqaro darajadagi mehmonxonalar va turizm infrastrukturini rivojlantirish, Malayziyaning yirik sayyohlik kompaniyalarini yurtimizga jaib qilish, turizm sohasida malakali kadrlar tayyorlash bo'yicha ikki davlat universitetlari o'tasida hamkorlikni kuchaytirish yuzasidan ham keli-shuvlarga erishildi. Bular O'zbekiston va Malayziya o'tasidagi aloqalar yangi bosqichga ko'tarilayotganidan dalolat.

Ziyorat turizmi, madaniy va tarixiy sayyohlik hamda ektourizm yo'nalishlari so'nggi yillarda har ikki davlat uchun ustuvor ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Bugun O'zbekistonga kelayotgan malayziyalik sayyohlar soni hamda Malayziyaga safar qilayotgan o'zbekistonlik turistlar oqimi sezilarli darajada oshdi.

2023-yilda O'zbekistonga 4396 malayziyalik sayyoh kelgan. O'tgan yili ular soni teng barobar oshib, 9464 nafarga yetdi. Bu mamlakatimizning malayziyaliklar uchun jozibali sayyohlik maskaniga aylanayotganidan darak. Malayziyalik sayyohlar asosan Buxoro, Samarqand va Xiva kabi tarixiy shaharlarga boradi. Chunki bu shaharlarda islam madaniyati va tarixiga oid ko'plab noyob yodgorliklar bor.

So'nggi yillarda Umra safaridan oldin yoki keyin O'zbekistondagi muqaddas qadamjolarni ziyorat qilish tendensiyasi kuchayayotgani kuzatilmoqda. Chunki bu zaminda islam dunyosida yuqori nufuzga ega allomalar Imom Buxoriy, Imom Terimiziy, Imom Moturidiy, Bahouddin Naqshband singari ulug'lар yashab o'tgan. Ular maqbarasini ziyorat qilish maqsadida keluvchi turistlar uchun quylashni yaratilish.

Bugun ko'plab malayziyalik sayyohlar Hazrati Imom majmuasida saqlanayotgan Usmon mus'hafini ko'rish orzusida ekanini bildiradi. Shuning o'zi ham turistlarni jaib qilish uchun qo'shimcha chora-tadbirlar ishlab chiqish lozimligini ko'rsatmoqda.

Malayziyalik sayyohlarni yurtimizga jaib qilish uchun yana bir qancha turistik paketlar ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Masalan, Umra safariga ketayotgan malayziyalik ziyoratchilar uchun Kuala-Lumpur – Toshkent – Samarqand – Buxoro – Jidda marshrutini qamrab oluvchi "Umra

RAMAZON SABOQLARI

Ro'za – avvalo, ibodat. U salomatlikni mustahkamlaydi.
Qolaversa, kishi ruhidha sabrni kuchaytiradi. Albatta, sabr – oson ish emas. U boshida qattiq botishi, kishi ko'nglini mahzun qilishi mumkin.
Ammo odamni zafarga olib boradigan ham ana shu sabr. Alisher Navoiyda shunday satrlarni o'qiyimiz:

Sabr archi kishiga ranj afzun aylar,
Oxir kishi faolini humoyun aylar.
Sabring nechakim ko'ngulni mahzun aylar,
Har sabr zafarga maqrur aylar.

Biz sovet davrida yillar mobaynida butun o'tmish ma'naviy merosimizda yuksak qadrlanib, targ'ib qilib kelingan sabrni tamom boshqa mazmunlarda tushunib va tushuntirib keldik. Sabr-u qanoat haqidagi aytilgan har qanday hikmatni go'yo sinfiylar zulmga ko'nish, hukmonor doiralar manfaatlari xizmat qilish mazmunida talqin etdik. Holbuki, sharqona donishmandlik: "Dunyoda hech narsa sabr lazzatlari emas", deganda batamom boshqa insoniy halovatni ko'zda tutgan edi.

Yana ulug' shoirimizga qulog tutamiz:
Yo'q lassati sabredik muqaddar nimaning,
O'z xurdig'adur zavqi muqarrar nimaning.
Beasiga yo'q fahmi tuyassar nimaning,
Far'i berur asldin xabar har nimaning.

Axir, inson uchun sabr hayot kechirishning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Demak, ro'za, umuman, ovqat masalasida qanoatli bo'lish, me'yordan ortiq narsa iste'mol qilmaslik islam olamida izchil bir ta'lomitga aylangan. Sharq tabobatida-ku bu jihat kuchli taraqqiy etgan. Ko'p kasalliklarga parch buyurilishi bejiz emas.

Tandagi har qanday ortiqchalik ruhga, ya'niki ma'naviyatga, ya'nisi kishining fe'l-avtoriga salbiy ta'sir qilishi tabiiyligi ilmda isbotlangan. Tasavvufda esa jism va ruh, ularning o'zaro uyg'unligiga erishish, aniqrog'i, jismni ruhga moslashtirish bosh masala hisoblangan. So'fiyning asosiy maqsadi – ruh kamolotiga erishish. Ruh jism ustidan hukmonrik qilishi uchun avval jism nafsni yengishi kerak. Yeyishga o'chlik ham – nafsi bad.

So'fiyalar har qanday nafsga qarshi ochiq kurash e'lon qiladi.

Tasavvufda solik shariat qoidalari og'ishmay bajarishi shart qilib qo'yildi.

Milodiy 1006 va 1088-yillarda orasida yashagan shaxx ul-islom, ya'nii hazrati Xoja

"plus", Samarqand, Buxoro, Termiz shaharlardagi ziyoratgohlarga sayohat qilishni qamrab oлган "Oltin silsil", olyi ta'lim muassasalarini o'tasida talabalar almashinuvini dasturi doirasida malayziyalik talabalar uchun "O'zbekiston bo'ylab sayohat" turistik paketlarini ishlab chiqish lozim.

"Umra plus" paketi orqali O'zbekistonning boy islomiy, diniy va madaniy merozi – qadimiy ziyoratgohlari, tarixiy shaharlari va mutafakkir olimlar ziyorati xalqaro miqyosda keng targ'ib etildi. Maqdas muslimon sayyohlarni jaib qilish orgali nafaqat diniy e'tiqodni mustahkamlash, balki mamlakatimiz turizmida yangi mahsulotlar yaratish va iqtisodiy o'sishni rag'batlanishiga yolda mustahkam poydevor qurishdir.

Ushbu paket bo'yicha turistlarni qabub qilish uchun bir qancha tashkiliy ishlarni bajarish zarur. Jumladan, Toshkent shahri, Samarqand, Buxoro va Surxonaryo viloyatlari ziyoratgohlari turistik infratuzilmani takomillashtirish, bu jarayonda "musulmon mehmondo'stligi" standartini joriy etish yo'lli bilan mehnomonxa va umumiyoq qo'shitishni tizimida ziyorat turizmi xizmatlari sifatini yana ham yaxshilash talab etiladi.

O'zbekistonlik sayyohlarni uchun esa Malayziya ko'p qirrali turistik yo'nalishlardan biridir. Ular asosan Penang, Langkawi orollari, Kuala-Lumpur va Malakka shaharlariiga sayohat qilishni afzal ko'radi. Malayziya osmono'par binolari,

zamonaviy savdo markazlari hamda dam olish va ekoturizm yo'nalishlaridagi keng imkoniyati bilan sayyohlarni o'ziga jaib etadi.

Ayniqsa, xalqaro darajadagi kurortlar va pliyajlar o'zbekistonlik sayyohlar orasida mashhur. Langkavi va Batu Ferrangi kabi ekzotik joylar yurdoshlarimiz uchun asosiy dam olish maskaniga aylandi. Shuningdek, Malayziyaning boy milliy oshxonasi, ayniqsa, dengiz mahsulotlariiga bo'ya taomlari o'zbekistonliklarda katta qiziqish uyg'otmoqda.

Ikki mamlakat o'tasida o'zaro turistik oqimi ni yana da ko'paytirish uchun qator muammolar mavjud bo'lib, bugun ularning yechimi ustida ishlash zarur. Jumladan, hozir Toshkent – Kuala-Lumpur – Toshkent yo'nalishidagi aviaqatnovlar soni cheklangan, reyslar narxi ba'zi sayyohlar uchun qimmatlik qilishi mumkin. Yaqinda Malayziyaning "Air Asia X Berhad" aviakompaniyasi samolyotlari Kuala-Lumpur – Toshkent – Kuala-Lumpur yo'nalishida munta-zam qatnay boshlagan bo'lsa-da, reyslar sonini yanada ko'paytirish va aviakompaniyalarni jaib etish muhim.

Har ikki davlat sayyohlarining aksariyati mavjud imkoniyatlar va turizm yo'nalishlari haqida to'liq ma'lumotga ega emas. Turizm agentliklari o'tasidagi hamkorlikni kuchaytirish, axborot portallari va ijtimoiy tarmoqlarda reklamani kengaytirish lozim. O'zbekistonning

turizm imkoniyatlarini Malayziyada targ'ib qilish va aksincha, Malayziya sayyohlik sohasini O'zbekistonda keng yoritish kerak. Bu ishlarni bajarish uchun xalqaro sayyohlik ko'rgazmalarida ishtiroy etish, onlaysiz marketing strategiyalaridan foydalanan hamda influyenserler bilan hamkorlik qilish samarali bo'lishi mumkin.

Yana bir muhim masala shuki, yurtimizda ziyorat turizmi yo'nalishidagi mehmonxonalar, ziyoratgohlari va turizm obyektlarini xalqaro standartlarga moslashtirish kerak.

Turizm rivojanishi uchun eng muhim omillardan yana biri viza rejimini yengilashtirish va sayyohlar uchun quylay sharoitlar yaratishdir. Bu boradagi ishlarni qoniqarli desa bo'ladi. 2018-yilden boshlab O'zbekiston va Malayziya o'tasida 30 kunlik vizasiz rejim joriy qilingan. Bu choratdbirlar O'zbekistonga kelayotgan malayziyalik sayyohlar sonining keskin oshishiga sabab bo'ldi.

Keyingi yillarda ikki davlat o'tasida sayyohlar uchun quylay logistika imkoniyatlarini yaratish masalalari ham muhokama qilinmoqda. Shuningdek, mehmonxonalarda muslimonlarga mos turizm standartlarini joriy qilish, maxsus gidlar va mobil ilovalar orqali turistik xizmatlarni takomillashtirish kabi muammolarga yechim topish ham dolzar masaladir.

O'zbekiston va Malayziya turizm sohasida olyi ta'lim hamkorligini kuchaytirishga katta e'tibor qaratmoqda. Hozir Malayziyaning nufuzli

universitetlari va O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalarini o'tasida hamkorlik shartnomalari imzolangan. Bu esa talabalar va mutaxassislar almashinuvini ta'minlash, malaka oshirish kurslari hamda stajirovkalarni tashkil etish imkonini bermoqda. Bundan tashqari, malayziyalik mutaxassislar O'zbekistondagi turizm kollejleri va universitetlarda mahorat darslarini o'tmoqda.

Xususan, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasiva Malayziyaxalqaro islohum universiteti o'tasida hamkorlik shartnomasi imzolandi. Chunki akademiya bu yo'nalishda, ayniqsa, ziyorat turizmi sohasida yetuk mutaxassislar tayorlaydi va Malayziyaning xalqaro islom universiteti bilan yaqindan hamkorlik qilib keladi.

Kelgusida ikki mamlakat o'tasida turizm sohasida kadrilar tayyorlashni yanada rivojlanishiga maqsadida qo'shma ilmiy-tadqiqot ishlarni tashkil etish, trening va seminarlar o'tkazish rejalashtirilmoqda.

Malayziyalik sayyohlar uchun O'zbekistonda maxsus "Ziyorat turizmi" marshrutlari tashkil etish, islom merosini o'rganish va madaniy aloqalarni mustahkamlash imkoniyatlari yaratilmoqda. Bundan tashqari, "Halol" standartlariga mos mehmonxonalar va restoranlar ham ko'payib boryapti.

Turizm sohasi faqat sayyohlar oqimi bilan cheklanmay, biznes va investitsiyalar uchun ham katta imkoniyatlar taqdim etadi. Hozir malayziyalik investorlar O'zbekistonda mehmonxonalar, dam olish maskanlari, restoranlar va sayyohlik xizmatlari tarmog'ini rivojlanishiga qiziqish bildirilmoqda.

Shuningdek, O'zbekiston va Malayziya o'tasida qo'shma turistik kompaniyalar tashkil etish va maxsus turizm loyihalarini amalga oshirish bo'yicha muzokaralar obil borilyapti. Investorlar uchun investitsiya muihitini yanada yaxshilash va jozibadorligini oshirish, soliq imtiyozlari, yer uchastkalari ajratish va infratulmani yaxshilash kabi chora-tadbirlar ham ko'rib chiqilmoqda.

Kelgusida ikki davlat o'tasida sayyohlik sohasida tadbirkorlar uchun forumlar, biznes anjumanlar va ko'rgazmalar tashkil etish rejalashtirilayapti. Bu orqali nafaqat turizm, balki mehmonxona biznesi, transport va logistika, ovqatishni xizmatlari hamda boshqa sohalarda ham hamkorlikni mustahkamlash mumkin.

Imkoniyatlardan samarali foydalinish va hamkorlikni yanada rivojlanish uchun ikki davlat hukumatlari hamda xususiy sektor vakillari hamjihatlikda ishlashi lozim. Shunda ko'zlangan maqsadga erishildi.

Muzaffar KOMILOV,
O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi rektori

SO'FIYLAR RO'ZASI

Abdulloh Ansoriy shunday deganlar: "Har nimadin bir miqdorni olsalar, bir miqdori qolur, shariatdan o'zgaki, bir miqdori andin kam bo'lsa, hech nima qolmas". Demak, shariat qoidalaridan birigina bajarilmasa ham, undan hech narsa qolmas, ya'nii boshqa barcha sa'y-harakat zoye ketar ekan.

Ro'za ham – shariat qoidalaridan.

So'fiylarning ro'zaga munosabati boshqa oddiy muslimonlarnikidan biroz ajralib turadi. Navoiy asarlarida tasavvuf ahli ro'zasi haqida talay e'tiborli ma'lumotlar bor.

So'fiylar haqidagi "Nasoyim ul-muhabbat" tazkirasida keltirilishicha, oddiy odamlardan farqli o'laroq, tasavvuf ahli, hatto, ko'zlarini nomashru', ya'nii shariatga xilof narsaga qarashdan, qulqlarini nomashru' gap yo tovush eshitishdan ("Quloqqa yomon eshitiladigan gapdan saqlan"), degan hadisi sharif ham bor), oyogqlarini nomashru' qadam tashlashdan, qol'llarini nomashru' narsaga tegishdan tiyadi va hokazo barcha a'zolarini shunday cheklaydi. Ular hammadan ko'ra ko'proq ko'ngillariga ro'za buyuradi, toki qalba Allodhan boshqua narsa bo'lmasis.

So'fiylar uchun shariatdan ham burun amal qilinadigan ikki muhim masala mavjud. Birinchisi – tavba. Ikkinchisi – lugma hilliyati. Bu – iste'mol qilinadigan narsaning halolligi, degani. Halol – ham moddiy, ham ma'naviy tushuncha. Moddiyligi shundaki, muslimon kishi yeyish harom hisoblanmagani narsalarniga iste'mol qilishi lozim.

Lekin "lugma hilliyati" ko'proq masalaning ma'naviy tarafiga, ya'nii iste'mol qilinadigan narsaning halol mehnat yo harom yo'l bilan topilganligiga daxlidor.

Aksari shayxlar halol kasb bilan kun ko'rgan. "Nasoyim ul-muhabbat"da Navoiy buni alohida ta'kidaydi: "Va soyiri mashoyixi kibordin" (ya'nii, ulug' shayxlardan – S.O.) ham ko'pi halol luqma kasbig'a muzzurluq qilibturlar, o'tun toshiburlar va halol luqma bu ishda kulliydurki (ya'nii, ko'pdirk – S.O.), andin fayz va ma'rifat zoysiga (ya'nii, paydo – S.O.) beribut, taomning

vegan bo'lsa, baliqni yeb, nohalol luqma gunohiga qolmay", degan xayol bilan baliq yemagan ekan...

Holol mehnat evaziga kelgan mahsulotning iste'mol qilish masalasiga diqqat shu darajada bo'lganki, mabodo, bilib-bilmay shunday taom yeb qo'yilsa, bu gunohni tuzatish uchun juda ko'p sa'y-harakat qilingan. Navoiy bu haqda: "...Va bir shubhalik luqma oncha tiyralik keltururki, ko'p vaqt aning islohiga mashg'ul bo'lib, ma'lum emaski, daf'i ne nav' surat bog'lar", deg yozadi.

Hindistonda mutlaqo go'sht yemaydigan, faqat o'simliklar, ya'nii meva-sabzavot bilanqura umrugzaronlik qiladigan mazhablar (vegetarianlar) vakillari ko'pligini bilasiz. Amerikalik olim Pol Brigg buning to'g'riligini ilman isbtoshlashdan tashqari, butun insoniyat bir kun kelib shu yo'ga o'tishini, barcha ekiladigan maydonlarda pishirmsandan iste'mol etiladigan sabzavot va mevalar yetishtirilishini orzulaydi.

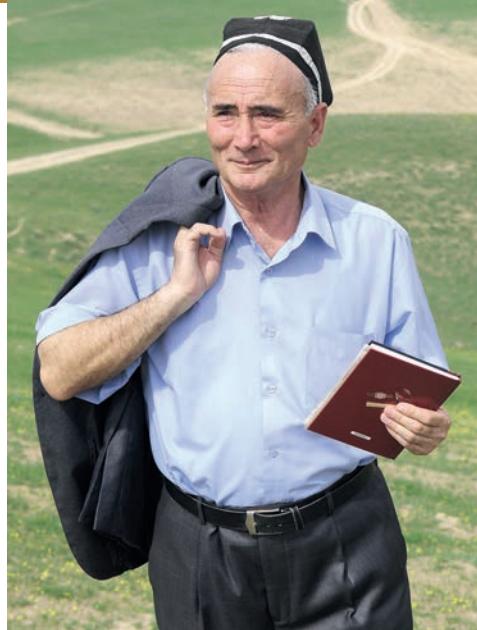
Tasavvuf vakillari orasida ham go'sht yemasdan kun ko'rishni odat qilganlar ko'p bo'lgan. Masalan, XIV asrda yashab ijod etgan mashhur shayx va shoir Kamol Xo'jandiyning otalari ham bir necha muddat, umuman, go'sht yemagan ekanlar.

So'fiylar uchun ko'p taom yeb, maza qilish emas, oz taom yesa ham, uning ta'mini, ya'nii lazzatini bularg'a (ya'nii, so'fiylarga – S.O.) beribut, degan ekanlar. Chunki Abu Abdulloh Muxtor ibni Muhammad ibni Ahmad Hiraviy aytadilarki: "Taomni andoq yegilki, sen ani yegasan, yo'qki, ul – seni. Agar sen ani yesang, barcha nur bo'lg'ay va agar ul seni yesa, barcha dard bo'lg'ay!"

Agar taom yesa ham, uning ta'mini, ya'nii lazzatini obdan his etish muhim hisoblangan. Oz taom yeyishning lazzatini shayxlarchalik qad

SIYRAT

Qadim karmanalik tub shoir, jurnalist va muallim Odil Hotamov butun umrida, boshqa hech qayerga qo'zg'almasdan, bir yerda muqim yashadi. Bu bilan dunyoda Karmanadan ham go'zal joy yo'q demoqchi bo'ldi. Tuman gazetasini chiqardi. Unga yuragining qorini berdi. Ko'zining nurini bag'ishladi. Yosh shoirlarni to'pladi. Shogirdlar yetishtirdi. Karmanaliklarning dardlarini teng bo'lishdi. Ularni tinglashdan hech qachon charchamadi.

MALIKCHO'L SHOIRI

YOXUD SHOIR ODIL HOTAM HAQIDA SOQIY NIMA DEYDI?

Qiziltepa degan Xudo yarlaqagan bir tabarrub joyda ham xuddi sunaqa bir muharrir bor: Rahimjon! U ham butun Qiziltepaning kirom ahlini gazetasini sahifalarida yaxshiliklarga o'rqtadi va mudom ezguiliklarga chorildi. Xalq ichidan doim shunday xalqparvarlar yetishib-chiqib turadi-dai!

Odil Hotam o'z she'rlari inson zahmatlariga davo va malham bo'lishi orzu qildi. U respublikada katta-katta lavozimlarda ishlashi mumkin edi. Bunga aql-idroki, bilimi, fe'l-atvori kifoya qilardi. Ammo tug'ilgan yeri unga shu qadar aziz ediki, bu jonbaxsh, safobaxsh yerni tashlab ketishni istamadi. Karmana ham uni o'z issiq bag'ridan bo'shatmadi, tarix uni o'ziga qattiq chirmab oлган, ilhombaxsh poeziyani ham, ma'sum muhabbatini ham shu Xudo yarlaqagan yerdan topdi.

Karmana necha ming yillik tarix-larga shohid. Bu yerlarda aqyrqan Zarafshon, bu yerlarda modariy taraqqiyotning Sarmishi. Bu yerlarda ko'na turk makonlari Konimex va bora-borguncha, keta-ketguncha Malikcho'l (uni o'zbeklar O'ttacho'l ham deydilar. O, bu O'ttacho'lning kontinental sarin havosil!). Ming yillar osha Karvonlar Karmana yo'llaridan o'tadi. Sal narida avlyiomakon Buxoro, yana biroz berida buyuk Zarafshon tog'lari. Sir-sinoatga to'la Sarmish g'orlari. Minglarcha yillarning insoniy yodgorliklari. Naqsh-u nigorlari! Ularni tashlab qayerga ketsin shoir! Odil ularning barini tarixiy teranligi va mahobatida ifodalashga so'zlar, ta'riflar topdi. Karmanadagi tunlar, kun o'tsasi, sahar chog'laridagi sarin havolar fayziyob. Zaminning yana qaysi go'shalarida topilark? Bularni qayerga tashlab ketsin Odil Hotam! U she'rlarida Karmana ruhini topdi. Odil Hotamni tarix bag'ridagi odam deb ta'rifladik. Bu Karmana va atrof shuhuning ham ta'ifi. Mana:

*Bobomeros eng teran qayg'u
Balxtutdud chayirdir naqlim...*

Bayting mazmuni ozgina uning ustida shoshmasdan o'ylasangiz chiqadi. Karmana va atroflarining, chunonchi Konimexning butun ma'nosi mana shu chayirkilda. Bu chayirkini cho'llar tarbiyalagan. Odamlar ham chayir, korafata. Qiyingchilik oldida qarab o'tirmaydi.

Yo'l, chora topadi. Chayirkilda gap ko'p. Va yana puxtalik, pishiglikda. Karmana shu uch odamiylik bilan asrlarki omonlikda istiqomat qilib keladi. Chayir, puxta, pishiq bo'lmassang, bu yerlarda adl oyoqda turolmaysan. Tarix yaratolmaysan. Yana shu chayirkissa o'xshagan chiyralgan so'zlar bor. Odil Hotam shunday so'zlarning aniq ta'riflarini topgan. Ular Konimex, Uchtut, Ko'hak quduqlarining zulmat tublari yotadi. Va yoshi ham kamida o'n ming yildan kam emas. Mana:

*Zuvalasi pishiq, qaddi tik,
O'jar xalqim yerni gullatgan...*

"PISHIQ", "TIK", "O'JAR". Bular "CHAYIR"ni to'ldiradi. Chayir bosh belgi. Fazoviy belgi. Karmananing qiyofasini ko'rdingizmi, his qildingiz-

BARHAYOT SIYMO

RASULNING PATIMATI

Mashhurlarning ayollariga hamma havas qiladi. Go'yoki ularning hayoti har tomonlama to'kis, faqat baxtdan iboratday. Aslida-chi? Balki, el nazariga tushgan insonlarning rafiqalariga ikki karra og'irroqdir? Agar uning turmush o'rtog'i millat qayg'usi, she'r dardi bilan yashayotgan katta shoir bo'lsa-chi? Ular avvalo turmush o'rtog'i uchun nafaqat yashashga, balki u kabi o'ylab, u kabi sevib-nafratlanadigan, ayni paytda bilan mavjud muhit orasida ko'priq vazifasini bajara oladigan yelkadosh bo'lishga majbur. Dog'iston xalq shoiri, avar millatining faxri Rasul Hamzatovning rafiqasi Patimat Hamzatova ham chin ma'noda shoiring yarmi, sadoqatli do'sti, sirdoshi va eng birinchi tinglovchisi bo'lgan.

Shoir Rasul Hamzat "Muhabbat ilmi" she'rida "Matematik emasman, menqa qiziqmas raqam, kamina patematik, qancha ma'nova bunda jam. Chunki butun umrimni bag'ishladim shu fanga, Chunki butun hayotim fidodir Patimatga" deb yozgan edi. U men patematika fanlari doktoriman deb hazillashardi.

Patimat Rasulga begona emas, ovulnosti, qarindoshi, bolaligidagi unga ergashib yuradigan, o'zidan 8 yosh kichkina jingalsoch qizcha edi. Yillar o'tib o'qishni bitirib kelgan Rasul hovlida yurgan navrasta suluvni boshida tanimadi. Nahot o'sha men bolaligidagi yig'lasa ovutdigan, onasi biror yumush bilan chiqib ketsa qo'rib o'tiradigan jippi qizaloq. Patimat bugun bo'y yetib go'zal qizga aylangan bo'lsa deb hayron qoladi va unga nisbatan ko'nglida bir ilqliq tuyadi. Hamzatov Patimatga bag'ishlangan she'rida "Qaniydi yana bir bor qaytsaq-u bolalikka, onang meni chaqirib qaratsa meni senga..." deb yozadi.

Patimat unga nafaqat bolaligidagi do'sti, balki bir umrlik hayot yo'lida hamrohi bo'ldi. U san'atshunos bo'lganligi uchun adabiyotni, she'mni juda nozil tushunardi. Shoiring eng qattiqqo'l tanqidchisi ham, bininchini tinglovchisi ham, adabiy maslahatchisi ham, xotinini Patimat edi. Rasul har gal unga ijod mahsulini taqdim etarkan, qarhisidagi tinglovchi ayovsiz ekanini his qilib turgan. Xotinining aytishicha, Hamzatov har bitta she'ri ni to't-besh martalab tahrir qilib, ko'ngli to'Imaguncha qayta-qayta ko'chirarkan, ba'zi she'rلarning o'chirib yozilgan qo'lyozmalarini besholtitalab bo'p ketgan.

Shoirni yaqindan bilgan do'stlari "U rafiqasini juda avaylardi, uni xafa qilib qo'yishdan qo'rqardi, "xotinini humrat qilmagan er mard emas" derdi, hamma masalada Patimatga suyanardi, bamaslahat ish ko'rardi", deb eslashgan. Tabiiy, ayoli ham aqli zakovati, mehribonligi, tadbiriligi va sabr-qanoati bilan bunga munosib edi.

Bir gal Patimat ularning oilavlyi do'sti, so'bq DASSR ministrlar soveti raisi Shaxrudin Shamalovnikiga borganda Rasulning qaysidir xatosi tufayli ranjib, unga do'stona tanbeh berib

qo'yishini so'rigan, deb eslaydi yaqin do'sti Abdulatif. – Shamxalovning qo'ng'iroqidan hech qancha vaqt o'tmay, Rasul yugurib kelgan va eshikdan kirib-kirmay "Patimat, shu yerdamisan? Qanday qilib bitta kulging uchun butun davlatni hadya qilib yuboradigan Hamzat o'g'li Rasuldan shikoyat qilishning mumkin-a?" deya xitob qilgan. Hozir meni rosa koysa kerak deb qo'rqib turgan Patimat boshqalar bilan qo'shilib kulib yuboradi. Doim har qanday qaltilsizlarda ham humor bilan chiqib ketadigan shoir bu gal ham oson qutulib qoladi.

Qizi Patimatning xotiralaridan:

– Otam uchun ijoddan muhim narsa yo'q edi. U ko'proq tungi payt yoki erta tongda turib she'r yozardi. Ijdixonasiga kirib ketdimi, uni hech kim bezova qilmasdi, hamma oyoq uchida yurib, past ovoza pichirishib gaplashardi. Dadam dunyoga kelayotgan she'rlarini baland ovozda ohangga solib qayta-qayta o'qiyotgani ulug'izimiga chalnardi. Biz yana bir go'zal ijod namunasini tug'ilayotganidan xabardor bo'lardik. To'g'ri, otam yumshoqe'l, mehribon, bizga biror marta ovozini balandlatib gapirmagan odam edi. Ammo she'r yozayotganda u faqat o'zi bilan yolg'iz qolardi. Hatto onam ham behudaga bezova qilmasdi.

Shoir xotiniga bag'ishlar ash'or:

"Sen o'zing quyoshim, oyim, yulduzim.
Sen yonimda bo'sang jo'shadah bahor,
Agarda yo'q esang boshlanar kuzim..."
Mana ostonada turar o'sha nur,
Ijozat so'aydi uya kirishga.
"Senmi? – jerik shoir.
– Xudo xayr berger,
Xalaqit bermagin ijod qilishga".

Tabiiy, uydagdi xo'jalik ishlari, bozor-o'char, bizning darslarimiz, orqasi uzilmas keldiketdilar hammasi onamning zimmasida edi. Onam san'atshunoslik muzeysi direktori edi. Davlat ishi, ilm qilishi bilan birga yana katta bir mas'uliyeti – shoiring xotini bo'lishdek burchni ham risoladagidek eplardi. Maxachqal'adagi uyimizning qurilishi, ustalar bilan keilishish, arxitekturasi hammasi onamning tashabbusi bilan bo'lgan. To'g'ri, otam moddiy tomonini hal qilib bergan, ammo boshqa hech nima bilan ishi bo'lmagan. U hatto o'zi uchun bitta dastro'molchayam sotib olmagan, hamma narsasini onam olib kelardi. Uyimizda mehmon kelmagan payt deyarli bo'lmasdi. Otam doimiy tashriflar, do'st-u yor tanishlar, she'riyat muxlisari, shogirdlaridan ortmasdi. Biz otam bilan juda kam birga bo'lardik. U kishi safarlarida ko'p yurardi. Doimiy uchrasuvlar, tadbirlar, yig'ilishlardan bo'shamasdi. Har gal safarga kuzatish va kutib olishda hammamiz onam bilan oilaviy chiqardik. Dadam bizni va ro'zg'orni onamga topshirib uzoq yurtlarga uchardi.

Agar sen bo'lmasang yorug' olamda,

Mening har bir kunim o'tardi karaxt.

Sensiz meni hech kim yoqmasdi g'amda,

Sensiz menga hech kim berolmasdi baxt.

Sensiz ishq o'tida qanday yonardim?

Safardan sog'iniib kelardim kimni?

Agar sen bo'lmasang qanday yozardim,

Ishqqa bag'ishlangan ash'orlarimni?

Shoirlar bolalarga o'xshaydi – ularga alohida parvarish kerak, degan gap bor. Chindan ham haqiqiy shoirlarda yosh bolalarga xos sofdilik, beg'uborlik, rostgo'ylik, tavakkalchilik, xayolparastlik kabi ko'plab xislatlar mavjud. Bu fazilatlar ba'zan o'zining zarariga ishlasa ham, shoiring boshqa iloji yo'q – u boshqacha yasholmaydi. Shu bois unga yonda bir umrlik jonkuyar, mehribon hamroh kerak bo'ladi. Kulta kuladigan, kuysa... undan oldin ko'z yosh to'kadigan dardosh, yelkadosh. Rasul va Patimat yarim asrga yaqin birligida ana shunday hamfikr, hamdard bo'lib yashashdi. Ularning turmushi haqida zamondoshlari, do'stlari doim havas bilan gapirishadi. Patimat Hamzatovdan uch yil burun 69 yoshida olamdan o'tadi.

"Otam onamsiz juda qynaldan, uning yo'qligiga ishongisi kelmasdi, ko'chadan kirib kelib, onang biror yoqqa ketdimi, hozir kelib qolar, derdi. Uch yil yolg'izlikdan so'ng u ham ortidan ketdi", deydi qizi. Rasul Hamzatovni yurdoshlari, mas'ul shaxslar Maxachqal'adagi alleyada dafn qilmoqchi bo'lib tayyorligarlik kor'ishayotganda, qizlari otamni tug'ilib o'sgan yeriga, onamning yoniga qo'yamiz, ular doim birga bo'lishgandi, yonma-yon yotishlari kerak, degach, qishlog'i Sadaga olib ketishadi. Ular uch qiz Zarema, Patimat va Salihat hamda 4 nabira goldi. Hozirda qizi san'atshunos Salihat Hamzatova onasi nomidagi san'atshunoslik muzeyida direktor bo'lib ishlaydi.

Shahnoza ROFIYEVA tayyorladi.

QIZIM PATIMATGA

Gullar taqsa bahor – seni o'layman,
Tushsa bog'larga qor – seni o'layman,
Tonglar otsa oppoq – seni o'layman,
Yoz xandon urg'an choq – seni o'layman,
Qaytib kelsa qushlar – seni o'layman,
Orta yelsa qushlar – seni o'layman.
Qirov tushgan bargga termulib bir dam,
O'layman men seni, unutib orom.
Aqlli qiz bo'lib bo'y yetgandirsan,
Men seni o'ylagach tun-u kun, mudom.

Sen haqda o'ylirim she'rga solsam, chin,
Bir devon bo'lardi – ulkan, ziyoda.
Imonim komil, sen bundoq kitobning
Ikkinchisin topmas eding dunyoda.
Biroq, afsus, hali bu devon yupqa,
O'tirmoqqa qunt-la toqatim ozroq.
Chunki vaqtini she'rga bergandan ko'ra,
Sen-la o'tkazganim men uchun sozroq.

Dugonalaringga men baxt tilayman, o!
Topila qolsin er ularga, illo!
Tag'in nahot g'urbat domida qolsang,
Bo'lmasmu eshikni tambalab olsang!
Yonginangda izg'ib – to'ldim men xunga,
Biroq ular fahmi yetmas hech bunga.
Soatga boqaman, u sira jilmas...
Ovsar mehmonlaring ketishni bilmas.
Birin jag'i tinsa, biri boshlar gap,
Chiday olmas bunga hech qanday asab!
Aytgin, biz shom payti

suhbat qurgan dam

Kirmsin ularning birontasi ham!
Shoирга-da, shundoq xoli on kerak,
Xalal berishdimi, tugar u, beshak...
Sho'rik ko'nglim eshik chertilmasa der,
Dugonalaringga, o, tezroq chiqsin er.

Qara, qor avjiga chiqmoqda biram,
Mayli sochlarining qo'nsin, yo'q ginam!
Shamol ham guvlasin – ishim yo'q, biroq,
O, nega u seni quchar beso'roq!..

Eslayman yozg'irib o'lkalarda yot,
Olislarda qolgan kulbamni bot-bot.
Tushimga kiradi purviqor tog'lar
Va uchqur tulporni minganim chog'lar.
Buloq ham yodimga tushadi takror,
Undan suv tutgandi u menga ilk bor.
So'qmoq esimdadir – shudring chugcan, nam,
Kuzatib qolardi meni subhidam.
Faqat yod etmadim men seni taqir,
Chunki unutmadi bir on ham, axir!

Mirpo'lat MIRZO
tarjimasi

TALQIN

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning yaqinda mamlakatimiz yoshlari bilan bo'lib o'tgan samimiyo muloqotidan olingen taassurotlar biz kabi navqiron ijodkorlarga ham ilhom va kuch bag'ishlab kelayotir. Uchrashuvda yoshlar bilan ishlash natijadorligini oshirish, ularga yanada keng imkoniyatlar yaratish chora-tadbirlari muhokama qilindi, faol yoshlarning takliflari eshitildi.

adabiy-badiiy tafakkuriga, intellektiga, madaniyati va san'atiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi, desak, aslo mubolag'a bo'lmaydi.

Ijodkor-ziyolilarimizga ma'lumki, "Yoshlik" o'z davrida ijtimoiy-adabiy zaruriyat bilan maydonga kelgan. Taniqli yozuvchi Xayriddin Sultonov jurnal tashkil etilgan kunlarni xotirlab shunday yozadi:

"O'zbekiston adabiy jamoatchiligi uzoq kutgan, bunga erishish uchun ko'p harakat qilgan "Yoshlik" jurnali ta'sis etilib, unga Erkin Vohidov bosh muharrir etib tayinlandi.

NAVQIRON "YOSHLIK"

Yangi rahbar ijodiy jamaa borasida maslahat so'rab, "Guliston" jurnalining sobiq bosh muharriri, ustoz Asqad Muxtorga murojaat qiladi. Asqad aka "Guliston"da ishlagan Sa'dulla Siyoyev, Abdulla Sher, Erkin A'zam, Sulaymon Rahmon kabi ijodkorlar bilan birga meni ham "Yoshlik"ka tavsya qiladi. Oradan ko'p o'tmay biz – eski "guliston"chilar yangi jurnalda ish boshladik. Shu ma'noda, "Yoshlik" jurnali asli "Guliston" bag'ridan unib chiqqan, deyishimiz ham mumkin".

Asqad Muxtor ta'limini olib, Erkin Vohidov bilan baqamti ish boshlagan ustozlarimiz nashrha tayyorlagan jurnalning ilk sonlarini qo'lga olib o'qir ekansiz, xazina topgandek quvonusiz.

Nashrning dastlabki soniga elimizning ardoqligi farzandi, davlat va jamaat arbobi Sharof Rashidov oq yo'l berar ekan: "Yoshlik" bog'ida yangi-yangi buлоqlar ko'z ochib, undan adabiyot ixlosmandlari o'ztashnaliklarini qondira olsinlar". "Yoshlik" bog'idan boshlangan jilg'alar adabiyotimizning jo'shqin, katta daryolariga borib qo'shilsin, butun-butun ellarning ma'naviy, ruhiy dunyosiga, zavol yetmas xazinasiga aylanib ketsin", deb yozgandi.

Muhitam Prezidentimiz yoshlar bilan muloqot davomida "Yoshlik" jurnali faoliyatini kuchaytirish lozimligini alohida ta'kidlagani bejiz emas. Ayniqa, kitobxon, adabiyotsevar yoshlarga: "Kelgusida Uchinchchi Renessans poydevorini yaratadigan yangi Korazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Mirzo Ulug'bek va Alisher Navoiylar qayerdan paydo bo'ladi? Bu ulkan vazifalarni kim bajaradi?

Men qayta-qayta takrorlashdan charchamayman. Albatta, bu ezgu g'oyalarni sizlar – bugungi Yangi O'zbekiston yoshlari amalga oshirasizlar", deb ishonch bildirishi ijodkor zioli yoshlarimizni behad quvontirdi.

Azaldan donishmand xalqimiz adabiyotni tayanch deb bilgan. Shunga ko'ra, uning iste'dodli farzandi baralla "Adabiyot yashasa – millat yashaydi", deb xitob qildi. Mamlakatimiz yoshlarining yagona adabiy-ijtimoiy jurnalni faoliyatini qaytadan jonlantirishga qaratilgan rag'batni adabiyotimizga va millatimizga ko'rsatilgan yuksak e'tibor deb bilamiz.

Komil ishonch bilan aytamizki, bu borada amalga oshirilishi ko'zlangan har bir tashabbus uchun ijodkor-ziyolilar, yoshlar fidokorlik ko'rsatadi. "Yoshlik"ning yangi qadamlari, sohir nafasi har birimizga qutlug' bo'lsin!

Nurilla CHORIYEV,
"Yoshlik" jurnali bosh muharriri

"ILK DEVON" NI KIM TUZGAN?

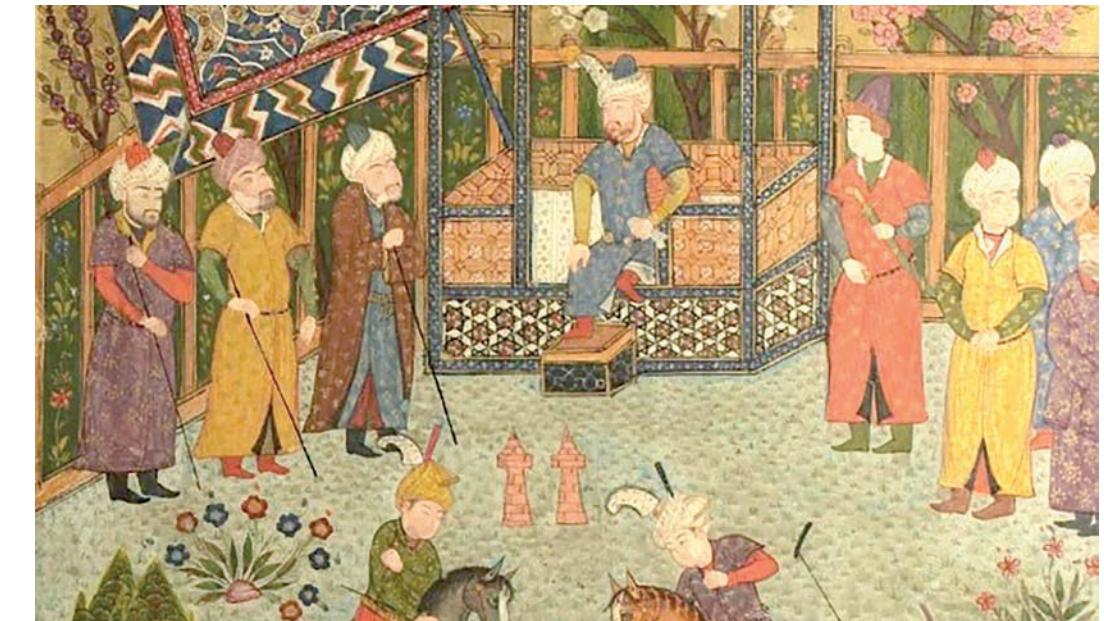
Boshlanishi 1-sahifada.

Olimjon Davlatov mulohazalarini devon qator imloviy xattolar bilan ko'chirilgan, deya davom etdirib, Navoiy xattot Sultonali Mashhadidan faoliyatini yuksak baholab "qit'alarining birida Sultonalinig qalamai taqdir qalamidek xatosiz yozadi" degan ta'rifiga asoslangan holda shunday yozadi: "Bu esa u (ya'ni devon) Sultonali Mashhadidan tonidan kitobat qilingani haqidagi fikrning haqiqiy ekanligiga shubha soyasini soladi".

Biz o'z davrida yuksak xattotlik san'ati namunosi sifatida ko'chirilgan bir necha noyob qo'lyozmalar uchun Sultonali Mashhadidan har qancha minnatorbo bo'l-sak arziyi. Bu qo'lyozmalar butun dunyoda temuriyalar davri xattotlik san'atining go'zal, nodir namunalari sifatida e'tibor qozongan va e'tirof qilinadi. Kotib ko'chirgan bu noyob qo'lyozmalarning aksariyati ilmiy-tanqidiy matn tuzish uchun manba bo'lgan. Biroq imlo qoidalari unifikasiya qilinmagani, adabiy me'yor (norma) aniq belgilanmagan davrda, sharoitda ish ko'rgan har qanday kotib, tabiiyki, ba'zi bir imloviy xatolarga yo'l qo'yadi. Bu holat nafaqat Sharq kitobat madaniyati uchun xos, balki o'z tarixiy taraqqiyotida qo'lyozma kitoblar bosqichini bosit o'tgan boshqa xalqlarga ham birdekk tegishlidir. Bundan tashqari, yozma yodgorlik haqida muhim ma'lumot beruvchi, aytish mumkinki, asarning pasporti so'nggi sahifasi – kolofon hisoblanadi. Kolofonda esa Sultonali Mashhadidan o'z ism-sharifini hamda ko'chirilgan sanani 1465-yil deb (biz kolofon masalasiga yana qaytamiz) aniq qayd etgan.

Boshqa tarafdan, shoirning yoshlik yillarda yozilgan besh g'azaldan faqatgina bittasining "Ilk devon"dan joy olishi bu – devon tartib berayotgan yoxud uni buyurtma qilgan kishining xoish-irodasi yoki estetik didi bilan bog'liqidir. Yana bir jihat, o'rta asrlar sharoitida mualif tonidan yozilgan asarning yozma shaklida qayd etilishi bugungidan butunlay farqlangan. Sultonali tonidan ko'chirilgan mazkur devon esa xronologik shartli ravishda "Ilk devon" deb nomlansa-da, aslida terma devondir. Navoiyshunoslikda shoir devonlari manbashunoslik, adabiyotshunoslik aspektida bir qadar tadqiq etilgan bo'lismiga qaramay, terma devonlar maxsus tadqiq obyekti bo'lganicha yo'q. Ushbu terma devonlarning mazmun-mundarijasi qanday estetik princip asosida saralab olinganligi, qaysi mavzudagi she'relarning yetakchilik qilishini (ishqiy yoxud ifroniy) aniqlash hamda makon va zamон kesimida tadqiq etish, muyyayan davr adabiy jarayonida tutgan mavqeini belgilash hozircha ochilmagan qo'riq bo'lib turibdi. Eslatib o'tamiz, ayni muammolarni tarixiy-funksional metod (bosqha metodlar bilan uyg'un holda) o'rganadi. Lekin hozir gap bu haqda emas.

Butun umrini shoir qo'lyozmalarini ichida o'tkazgan, mashhur kotibning xat uslubini yaxshi bilgan taniqli matnshunos Porso Shamsiyev "Sab'ayi sayyor"ning tanqidiy matniga yozgan so'zboshida ishga jaib etilgan manbalarga ilmiy tavsiif bera turib, Sultonali ko'chirgan qo'lyozma yuzasidan shunday yozadi: "Ma'lumki, kotib biror asarni ko'chirganda, ilmiy siyavishi har qancha tuzuk va o'zi ehtiyoqtur bo'lismiga qaramay, ko'pincha xatning shakliga, texnikasiga diqqat qilib, mexanik ravishda xatolarga yo'l qo'yib yuborishi mumkin. Bu jihatdan, Sultonali Abduljalilga nisbatan, hatto M nusxa kotibiga (M – "Xamsa"ning 1571-yili ko'chirilgan nusxasi – A.E.) nisbatan ham ko'proq xato qiladi. Bu kishida so'zdagi ayrim harfarni tushirib goldirish ko'p takrorlanadigan hodisalaridan hisoblanadi". Birinchanidan, tarixiy manbalarda bu epitet aynan 1469-yildan so'ng Sulton Husayn Boyqaroga nisbatan qo'llangan degan fikrga asoslanib shunday yozadi: "Tarixdan ma'lumki, shohi G'oziy – Husayn Boyqaro 1469-yili saltanat taxtiga o'tirgan. Demak, g'azal 1469-yildan keyin yozilgan. Bundan "Ilk devon" qo'lyozmasi ham kolofonida qayd etilgani kabi hijriy 870, miliodi 1465-1466-yili emas, balki keyingi davrda ko'chirilgani ayonlashadi". Birinchanidan, tarixiy manbalarda bu epitet aynan 1469-yildan so'ng Sulton Husayn Boyqaroga nisbat berilgani xususida dalil ushramaydi. Ikkichidan, Husayn Boyqaro harbiy harakatlarni, mulkgirlik siyosatini Abdulgosim Bobur vaftodidan (1457-yil) so'ng boshlagan hamda 1469-yilga dovrast lab Marv shahri, 1458-yili esa Astrobod viloyatini zabt etgan va Xorazmning ayrim yerlarini qo'liga kiritgan edi. Bundan tashqari, Xondamir hukmdorni "xoqoni Mansur" deb alqasa, Navoiy "Sohibqiron" deya ulug'laydi. O'yishimizcha, yuqoridaqilal "Ilk devon"ning ko'chirilgan sanasini rad etish uchun yetarli emas. G'azalning mazmun-mohiyatiga kelsak, domlaysi kalon Yoqubjon Is'hoqovning baytma-bayt atroficha talqini quyidagicha: "Bu g'azalning har bir bayti yosh Navoiyning naqshbandiylik mazhabining (o'z davridagi, albatta) mohiyatini tushunib yetganligi va o'zi ham ana shu pozitsiyada turib, uning muhim g'oyalarni she'riy yo'l bilan targ'ib va tashviq qilganligini yaqqol ko'satib turibdi". (O'sha kitob 63-bet). Ushbu mulohazalar bugun navoiyshunoslikda bir qadar formallasib qolgan "Navoiy 1476-yili

Muvofiq kiydilar,
bo'l'mish magar Navro'z ila bayram,
Chaman sarvi yoshil xil'at,

mening sarvi ravonim ham.

Uningcha, mazkur g'azal shoirning yoshlik davriga mansub emas va matnda shunga ishshora mavjud: "Matla'dan Navro'z bilan hayit bir kunga to'g'ri kelgani hamda bog'dagi sarv kabi yorining ayyom munosabati bilan yashil kiygani shoirga cheksiz ilhom va quvonch bag'ishlagani anglashiladi. Milodiy 1471 (hijriy 875)-yili Navro'z bilan Ramazon hayiti bir kunga to'g'ri kelganini hisobga olsak, bu g'azal ham shoirning o'tra yosh davri lirikasiga mansubligi ma'lum bo'ladi". Birinchanidan, muuyyan g'azalning tahlihi badiy kontekstdagina to'liq ochiladi. G'azaldagi mavzu "bog'dagi sarv kabi yorining ayyom munosabati bilan yashil kiygani shoirga cheksiz ilhom va quvonch bag'ishlagani" bo'lib, bu ijodiy niyat baytma-bayt izchil ifodalangan. Ikkichidan, matla'dagi "bayram" so'zi ikkinchi misradagi "ham" so'ziga nisbatan qofiya talabi bilan qo'llangandir. Bundan tashqari, shoirning yoshlik davriga mansub she'rлarini maxsus tadqiq etgan tanigani navoiyshunos Yoqubjon Is'hoqov ayrim g'azallarning ma'lum voqeas munosabati bilan yozilganini chiroliy isbotlab bergan. Masalan, quyidagi g'azal bunga yorqin misoldir:

Sarvinozim, yo'q ajab,
gar ro'zadim topmish malol –
Kim, suv ichmasdin topar ber
mujdalig' nozik nihol.

Olimming aniqlashicha, 1456–1460-yillarda ro'za yoz oylariga to'g'ri kelgan va u Jomiyning shu mavzuga doir g'azali bilan izchil chog'ishtirib shunday yozadi: "Har holda, bu g'azal ro'zaning issiq kunlarda yozilgan aniq. ...Shuning uchun ham Navoiyning g'azal turmushga yaqin turadi, hayot bilan bevosita bog'lanish unga ma'lum darajada konkretlik va jon baxsh etgan". (Y.Is'hoqov. Alisher Navoiyning ilk lirikasi. T. 1965. 38-39-betlar). Muhtaram ustoz daqiq tahillar orqali "Ilk devon" dan joy olgan talaygina she'rлarini shoirning yoshlik yillariga mansubligi, ularning g'oya-vi-badiiy xususiyatlarni hamda yosh ijodkorning adabiy an'anaga nisbatan ijodiy munosabatini rad etib bo'lmas dalillar bilan ko'rsatib bergan.

Maqola mualif Olimjon Davlatovning dalil-laridan yana biri shuki, u "Ilk devon" dan joy olgan "Har gadokim, bo'ryoi faqr erur kisvat anga" deb boshlanuvchi g'azaldagi "shohi G'oziy" sifati Sulton Husayn Boyqaroga nisbatan qo'llangan degan fikrga asoslanib shunday yozadi: "Tarixdan ma'lumki, shohi G'oziy – Husayn Boyqaro 1469-yili saltanat taxtiga o'tirgan. Demak, g'azal 1469-yildan keyin yozilgan. Bundan "Ilk devon" qo'lyozmasi ham kolofonida qayd etilgani kabi hijriy 870, miliodi 1465-1466-yili emas, balki keyingi davrda ko'chirilgani ayonlashadi". Birinchanidan, tarixiy manbalarda bu epitet aynan 1469-yildan so'ng Sulton Husayn Boyqaroga nisbat berilgani xususida dalil ushramaydi. Ikkichidan, Husayn Boyqaro harbiy harakatlarni, mulkgirlik siyosatini Abdulgosim Bobur vaftodidan (1457-yil) so'ng boshlagan hamda 1469-yilga dovrast lab Marv shahri, 1458-yili esa Astrobod viloyatini zabt etgan va Xorazmning ayrim yerlarini qo'liga kiritgan edi. Bundan tashqari, Xondamir hukmdorni "xoqoni Mansur" deb alqasa, Navoiy "Sohibqiron" deya ulug'laydi. O'yishimizcha, yuqoridaqilal "Ilk devon"ning ko'chirilgan sanasini rad etish uchun yetarli emas. G'azalning mazmun-mohiyatiga kelsak, domlaysi kalon Yoqubjon Is'hoqovning baytma-bayt atroficha talqini quyidagicha: "Bu g'azalning har bir bayti yosh Navoiyning naqshbandiylik mazhabining (o'z davridagi, albatta) mohiyatini tushunib yetganligi va o'zi ham ana shu pozitsiyada turib, uning muhim g'oyalarni she'riy yo'l bilan targ'ib va tashviq qilganligini yaqqol ko'satib turibdi". (O'sha kitob 63-bet). Ushbu mulohazalar bugun navoiyshunoslikda bir qadar formallasib qolgan "Navoiy 1476-yili

Kezi kelganda bir jihatni ham aytib o'tishni joiz deb bilamiz. Hamid Sulaymonning o'tgan asrning 60-yillari shoir lirik merosiga doir rus tilida yozilgan fundamental tadqiqoti – doktorlik dissertatsiyasini o'zbek tiliga tarjima qilib, zarur ilmiy izoh, sharhlar bilan ta'minlab chop etish bugungi kunda Navoiyning yangi aniqlangan devonlari tevaragida sodir bo'labyot o'rinsiz hayajonlarni bartarfa etib, ko'plab chigal nuqtalarni oydinlashtirishi mumkin.

"Ilk devon" bilan bog'liq muammoning qiziq bir jihatni asarning kolofonida aks etgan bo'lib, navoiyshunoslikda bunga diqqatni qaratagan Porso Shamsiyev bo'la-di: "Demak, "Devon" ko'chirilgan (yoki tuzilgan) vaqtida kotib ham, Navoiy ham yigitlik chog'ida bo'lganlar. Shunday ekan, kolofonda yozilgan "fi ayyomi ish-shayb" iborasini qanday tushunmank kerak? "Qarilik kunlarda" ma'nosini bildiruvchi bu arabcha iborani kotib kolofonda o'z nomining ortidan ko'chirish tarixiga (870–1465-yil) tirkab qo'yan. Gap shundaki, tarix yoshlik davriga ochiq ishsha qiladi, zirk etilgan ibora esa, qarilik bildiradi. Biz ilgari bu iborani "bahor oylarida" deb noto'g'ri ma'no berib, masalani silliqlab qo'ya qolgan ekanmiz. Aslida bunday emas ekan. Balki kotib, "fi ayyomish-shito" ("qish kunlarda") demoqchi bo'lib yangilishi ketganminik? Yoki yozilgan tarixda (870) chalkashlik borminkin? ("Navoiy va adabiy ta'sir masalalari". T. 1968. 305-306-betlar).

Xulosasi qilib aytganda, "Ilk devon"ning tarib sanasi bilan aloqador muammolar xususida so'z yuritganda yoki salalar tomonidan bajarilgan ishlarga baho berganda tarixiylik prinsipiiga tayanib, tanqidiy idrok etib, yangi bilmilar majmuiga suyanib, mulohaza qilish maqsadga muvofigidir.

Abdurrasul ESHONBOBOYEV,
Alisher Navoiy nomidagi davlat
adabiyot muzeysi ilmiy xodimi

ME'YOR UTILGANDA

Nahot orzularimiz to'y-to'ychiqdangina iborat bo'lsa?!

Boshlanishi 1-sahifada.

"Eldan qolmaslik" uchun osh berish zarurdir, ammo to'y qarz-qavola bilan emas. "Bor – boricha, yo'q – holicha" tarzida o'tkazilishi kerak-d!

Bugun to'y, marosimlar borasida jamiyat-dagi boy tabqa ham, kambag'al qatlam ham me'yorni unutgandek. Xalq og'zaki iodi millat tafakkuri tadrijini ko'rslatuvchi manbalandar ekanı sir emas. O'zbek xalq ertaklarida pahlavonlar yetti kecha-kunduz, podshohlar esa qirg kecha-kunduz to'y qilishadi. Nazarimizda, barchamiz ertaklardagi pahlavon-u tojordorlari to'y qilish vasvasidan qutula olimayotgandekmiz. Aks holda, jamiyatimizda kuchayib borayotgan to'ypastastikni nima deb baholash mumkin?

YUZ YILLIK DARD

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkiyada shakllangan jadidlik harakati namoyandalari millat taraqqiyisiga to'sqinlik qilayotgan illatlarqa qarshi mardonavor kurashgani ma'lum. Taraqqiyarvar jadidlar, jumladan, to'y-to'ychiqlarda haddan ziyod isrofarchilik avj olganini keskin tangid qilganlar. "Bizim kemiruvchisi illatlar deganda zahm-u maraznimi yomon etarsiz? Yo'inki sil, silariya va moxovliknimi dersiz? Yo'q, andan ham yomonroq va andan ham jonxarosh, bevoya, xonavayron va g'arib etguvchi bir dard, biz – turkistoniyarni shahri va qishloqi yoyinki madaniy, yarim vahshi sinflarimizga acha istilo etib, butun tirikligimizga sarilgan va bizni inqirozg'a va tahlikag'a va jahannamg'a yumalataturgon to'y, aza ismindagi ikki qattol dashmanni derman", deb yozadi Turkiston jadidlarining sardori Mahmudxo'ja Behbudiy 1915-yili "Oyina" jurnalida chop etilgan maqolasida. Mutafakkir bobomiz uch kunlab to'y qilib uylangan navjuvon yigitlar bir umr qarzdan qutula olimay bor-budini sotishga majbur bo'layotganini nadomat ila yozarkan, dabdbali marosimlarni "musibat" deb ataydi. Ulug' sho'r Abdulhamid Cho'lponning quyidagi misralari ham Behbudiy fikrlariga hamohang yangraydi:

"Maktaba yo'q bir tiyini, to'ya ming so'mlab berur,

Chorasi mushkul kasalga mutbalodir bizni(n) xalq".

Qarangki, oradan bir asr o'tgan bo'lsada, jadid oydinlari davo istagan darddan hamon xalos bo'la olmabmiz. Hali-hamon dabdbali to'y va xurofiy azo marosimlari sabab ko'phchilimiz yanglish so'qmoqlarda uloqib yuribmiz. Gohida keraksiz tashvishlar ummoniga g'arq bo'lib "Magsad na edi jahona kelding?!" degan so'roqni ham unutib qo'yayotirmiz.

MISQOLLAB YIG'IB, BOTMONLAB SOVURMAYLIK

Aksar zamondoshlarimiz to'ya shunchaki bir oilaviy marosim, ikki yoshning nikoh rishtasi ila bog'langanini elga ovoza qilish yoki o'g'il farzandning qol'ini halollash tadbiri deb emas, balki o'zini yontrofdagilarga ko'rsatib qo'yish vositasi deb qarayotgani achinarlidir. Agar xomcho't qilib ko'rilsa, nahorgi osh yoki nikoh bazmi dasturxon uchun ketadigan xarajat "ot bilan tuyu" bo'lmaydi, ya'ni u qadar katta emas. Ammo to'yagacha va to'ydan keyin bo'ladigan yuz bir nomdag'i marosim-u yig'inlar hatto o'ziga to'q oilalarning ham sillasini quritishi aniq. Sovchilikdan boshlangan bordi-keldi nishona berish, quda tanishuv, non sindirish, fotiha kabi marosimlarga ularib ketadi. "Bor tovog'im, kel tovog'im" deganlaridek, har ikki tomon bir-biriga sarpo-suruq, latta-putta, dov-dastgoh yuboradi. Sisasi, turfa xil marosimlar uchun to'ydan ko'proq mablag' xarjlaydi. To'ydan keyin esa yuz ochdi, charlar, ota ko'rdi, sep yoydi, quda chaqirdi, kuyov chaqirdi, kelin chaqirdi, tog'ora yuborish kabi yana o'nlab nomdag'i marosimlar! Hududlarimizga qarab marosimlarning nomi, ko'lami o'zgarib boradi. Aqiba taalluqli, albatta.

dramasi esingizdam, to'y atalmish orzuhavas qopqoniga tushgan yoshlar fojiali tarzda halok bo'ladi. Muallif dramani bejiz "Turkiston maishatidin olingan to'rt pardali fojia" deb atamagan. Afsuski, bugun ham shu mashmasha ortidan bo'ynigacha qarzga botayotgan oilalar ko'plab topiladi. To'y kuni o'nlab xorij markabini yollagan kuyovto ra to'yan keyin hatto avtobusga ham yo'lka topa olmay qolishi-da achchiq haqiqat.

Muhojirotda ishlayotgan vatandoshimiz igna bilan quduq qazib pul topadi. Qahraton sovuvida daraxt kesadi, jazirama imorat ko'taridi, kunnii kun, tunni tun demay hammollik qiladi. Uch-to't tanga topish uchun musofir o'lkalardagi ishboshilarining achchiq-tiziqgaplariga, ta'na-dashnomalriga ham sabr qiladi. Keyin esa... misqollab yig'ilgan mablag' botmonlab sovuriladi.

Asosan mahallalarda, aholi gavjum huddularda joylashgan to'yxonalardagi shovqin-suron ham e'tibor qaratish lozim bo'lgan masalalardan biridir. Mehmonlar to'y egasining shodligiga sherik bo'lish o'rniq tezroq ma'rakanai tark etish tadorigini ko'riishi, nikoh bazmlarimiz yosh-yalangning diskoteka maydoniga aylanganiga ham quloqni qomatga keltiruvchi shovqin sababchi. Bu jihatdan, to'yxonalarning akustikasini standartlar asosida bo'lishini qat'iy nazorat qilish ham sog'liqqa, ham kayfiyatga ijobiy ta'sir ko'satadi.

ENG BARAKALI NIKOH

To'y-hasham, ma'raka marosimlarni o'ta dabdbali tarzda o'tkazish, bu jabhada nosog'lom raqobatning avj olishi nainki sof insoniy fitratga, muqaddas dinimiz ta'limotlariga ham to'g'ri kelmaydi. Yurtimizning obro'l ulamolari, nuroniy otaxonlarimiz, kavyonlarimiz ham bu haqda ko'pdan beri va z-nasihat qilib berishi sunnat sanaladi. Payg'ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallam ham uylanganlarida imkonlari boricha dasturxon yozganlar. Oyisha roziyallohu anhordan rivoyat qilingan hadisi sharifga ko'ra, Payg'ambarimiz "Eng barakali nikoh – xarajatlari yengil bo'lganidir" deb marhamat qilganlar. Ustoz ulamolar ta'kidlaganidek, to'y marosimlarni o'tkazishda eng maqbul bul yo' – isrof ham, baslik ham qilmay o'rta yo'lini tutmoqdir. "Islom dinini og'ir-lashtirmang, yengillashtiring!" degan oltin qoida to'y va aza marosimlariha ham taalluqli, albatta.

“ Miya o'zgarmaguncha boshqa o'zgarishlar negiz tutmas.
Abdurauf FITRAT

muchal to'y kabi marosimlarni dabdbaba-yu as'asa bilan o'tkazish ham an'ana hukmiga kirmoqda. Uch, yetti, payshanbalik, yigirma, qirq, yil oshi, mato ulashish, qovun tarqatish kabi dafrn va motam bilan bog'liq ortiqcha baxdirlar esa alohida tadqiqot mavzusidir.

Alqissa, to'y marosimlari o'z yutuqlarini ko'z-ko'z qilish, mol-davlati bilan maqtanishga intilish kuchayib bormoqda. Abdulla Qodiriyning "Baxtsiz kuyov"

To'ylar ham millat ma'nnaviyatining ko'zgusi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Ya'ni to'ylar qanday o'tayotganiga qarab millatning ma'rifiy saviyasi, axloqiy darajasi va ertangi kun uchun maqsad-mo'ljalari haqida xulosa yasash mumkin.

To'y sabab ko'pkari, kurash kabi milliy o'yinlarimiz, xalqona qo'shiq va laparlar, baxshichilik an'analari, maqom yo'l-usullari, raqslar asrlar sinovidan eson-

ibratli holatlarni har qancha targ'ib-tashviq etsak kam.

ORZUGA AYB YO'QMI?

Tarixga nazar tashlasak, to'ylarni taribga solish harakatlari kuni kecha boshlanmaganiga amin bo'lazim. Manbalarga ko'ra, XX asr boshlarida Buxoro amirligida to'y-hashamlar bir necha kun, gohida haftalab davom etgan. Mehnomlarga kuniga anvoyi taomlar tortilgani yetmagandek, chopon kiyidirish, shirinlik ulashish ham urfga kirdigan. Shu sabab Amir Olimxon 1911-yilning martida to'ylarda isrofarchilikka barham berishga doir farmon chiqargan. Cheklolvanni buzganlarga darradan tortib o'limga qadar og'ir jazolar belgilangan. Sovet zamonda xatna to'y taqiqlangani, komsomolcha, ya'ni "qizil" to'y joriy etilgani katta avlodning yodida, albatta.

Yaqin tariximiz va keyingi yillarda ham to'ylarni tartibga solishga doir bir qator hujjatlar qabul qilindi. Bu boroda Oliy Majlis Qonunchilik palasatasi va Senat kengashlarining 2019-yil 14-sentyabrdagi qo'shma qarorini eslash joiz. Voqeleg yana bir karra tasdiqlamoqdaki, har qancha hujjatlar qabul qilinmasin, rasmiy taqiqlar joriy etilmasin, odamlarning ong-u tafakkuri o'zgarmas ekan, vaziyatni isloh qilish amrimahol.

Koronavirus pandemiyasi davrida to'y hashamlar tabii ravishda ixchamlashi. Qarangki, odamlar mahallada duv-duv gap bo'ladigan to'y o'tkazmay ham risoladagidek yashashi mumkin ekan. Pandemiyadan keyin yurtimiz bo'ylab aksar to'yxonalar ta'lim markazlari, xususiy maktablarga aylandi. Ma'naviyat sohasi vakili sifatida bizni yemakxonaya to'yxonalarдан ko'ra ma'rifatga homiylik, xayr-u saxovatni ham unutmasalar! Umuman, xatna to'ylariga milliy o'ynlarni, nikoh marosimlariha esa milliy qadriyatlarini singdirish maqsadga qovqonitadi, albatta.

Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti o'tgan yili aholi o'ttasida o'ilaviy ajralishlar bo'yicha so'rovnomada o'tkazdi. So'rovnomada jami 350 mingga yaqin respondent qatnashdi. So'rov nomi natijasiga ko'ra, ajralishlarga sabr-qanoatning yo'qligi, urf-odat va morsimlarning serxarajatligi, ijtimoiy tabaqalanish kuchaygani asosiy sabablar sifatida ko'satilgan. O'z navbatida, har ikki kishidan biri kamxarj to'y yoki boshqa o'ilaviy tadbirni ixchamroq o'tkazishga salbiy munosabat bildirgan. Ularning fikriga ko'ra, imkon bo'la turib kamxarajat to'y qilish kishining jamiyatagi obro'siga yomon ta'sir ko'satarkan...

To'y ayrim hollarda oilalar barbob bo'lishiga olib kelayotgani haqrost. Ayni chog'da, jamiyat to'y atalmish ko'p asrilik tarixa ega udumdan voz kecha olimaydi. Chunki to'y insonning jamiyat va oila oldidagi burchini his etishida muhim vosita sanaladi. Demak, marosimlar borasida mo'tadil yo'ni tutmoq, oltin o'rtaqni topmoq lozim.

To'y ayrim yurtimizga xorijiy sayyoqlarni ko'proq jaib etishda ham foydalishni mumkin. Jumladan, har bir hududning to'y bilan bog'liq o'ziga xos udumlarini xalq bilan bamaslahat belgilab olish, turistlarni "buxorocha to'y", "surxoncha to'y", "farg'o-nacha to'y" kabi milliy marosimlarga jaib qilish choralarini ko'rish lozim.

Majburlov, cheklov choralarini haqida gap ochsak, ehtimol, jamoatchilikka u qadar ma'rifiy kelmash. Ammo ba'zi hududlarda vayzat shu holatga kelganki, deyil, katta ma'raka qilganlarni ma'lum muddatga ijtimoiy daftarlarga kiritmaslik, ularning zimmasinga ijtimoiy majburiyat yuklash kabi choralarini ko'rish lozimdek tuyuladi.

"Orzuga ayb yo'q", deydi dono xalqimiz. Inson yuksak maqsad-marralarni ko'zlagani qanday soz! Ammo orzu-istiklarning faqat to'y-hashamda qorot bo'lib qolishini aslo oqlab bo'lmaydi. Jahonga teran nigob bilan bogaylik: mo'ysafid kurayi arz ko'z o'ngimizda o'zgarmoqda. Mutaraqqiy milatlar Mars kabi sayyoralamni ishg'ol qilish ustida bosh qotirmoqda, peshqadam olilar ko'z ko'rib qulog eshitmagagan kashfiyotlarga qo'l urmoqda. Taraqqiyoti shiddati oshib ketgan bugungi davrda oyog'imizga tushov bo'layotgan kamchilik va qusurlardan xalos bo'lib, yuksak ilm-ma'rifat cho'qqilar sari tilimog'rim darkor. Falon tonna osh damlash, falon ming kishiga dasturxon yozish bilan emas, balki zamonaviy maktablar, ulkan kutubxonalar barpo etish borasida musobaqalashmoq zamoni bugun!

Olimjon DAVLATOV,
ijtimoiy-ma'naviy tadqiqotlar instituti direktori,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

JAHON AYVONIDA

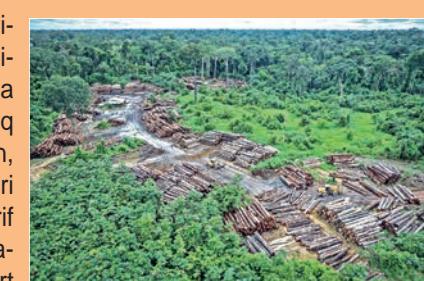
CHEGARA TO'G'RISIDAGI SHARTNOMA IMZOLANDI

Qirg'iz Respublikasi va Tojikiston presidentlari Sadir Japarov va Emomali Rahmon davlat chegarasiga to'g'risidagi shartnomani imzoladi.

BRAZILIYADA MINGLAB DARAXTLAR KESILDI

Braziliyaning Belem shahrida o'tkaziladigan COP30 iqlim sammiti uchun Amazonka o'rmonlarini kesib o'tuvchi to'rt qatorli yangi avtomobil yo'lli qurilmoqda.

Yo'l noyabr oyi bo'lib o'tadijan anjumanga 50 mingdan ortiq odam, jumladan, jahon mamlakatlari yetakchilari tashrif buyuradigan shaharga transport qatnovini yengilashishirish maqsadida qurilmoqda.

Shtat hukumati avtomagistralning muhim ahamiyatini ta'kidlamoqda, ammo mahalliy aholi vakillari va ekofaollar uning atrof-muhitga ko'satadigan ta'siridan shikoyat qilmoqda.

TRAMP ROSSIYAGA QARSHI KUCHLI SANKSIYALARINI VA'DA QILDI

AQSh prezidenti Donald Tramp Rossiya qarshi "halokatli" sanksiyalar joriy etishga tayor ekanini ma'lum qildi. Uning so'zlariga ko'ra, Moskva Ukrainadagi urushni davom ettirsa, iqtisodiy jazolar yanada kuchaytilridi.

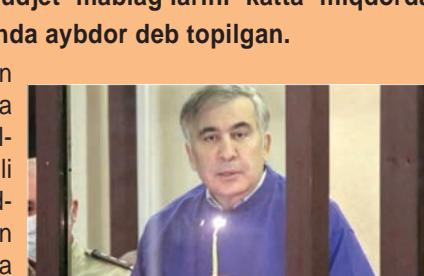
ISROILO G'AZODA HUJUMNI KUCHAYTIRDIDI

Isroi kuchlari o'tgan kun ichida G'azo hamda G'arbiy sohilda 11 falastinlikni o'dirdi. Falastin manbalariga ko'ra, 8 kishi G'azoda, 3 kishi esa G'arbiy sohilda halok bo'lgan.

SAAKASHVILI YANA UCH YIL "O'TIRADI"

Tbilisi shahri sudi Gruziyaning sobiq prezidenti Mihail Saakashvilini umumiyy hisobda to'qqiz yilga ozodlikdan mahrum qildi, deya xabar berdi Interpress agentligi. U byudjet mablag'larini katta miqdorda talon-toroj qilishda aybdor deb topilgan.

GERMANIYADA AEROPORT XODIMLARI NAMOYISH O'TKAZDI

Germaniyada aeroport xodimlari ish tashlashi oqibatida yarim milliondan ortiq yo'lovchilarning parvozi bekor qilindi.

TARIX VA TAQDIR

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Ismoil G'asprali tomonidan asos solingen jadidlik harakati faoliyatiga teran nazar solsak, bu turkiy musulmon xalqlar o'tmishdagi noyob hodisa ekaniga amin bo'lamiz. Negaki, strategik istiqbolli g'oya, amaliy faoliyat bobida bu qadar ko'lamli, oqil va shiddatli harakat tarixda kamdan kam yuz bergan.

Jadidlar tarix uchun g'oyatda qisqa bo'lgan muddat – atigi 20-30 yillik davr ichida xalqning ijtimoiy ongini o'zgartirib, turkiy millatlarning jipsligi uchun xizmat qildilar.

Ana shunday favqulodda hodisa, tabiiyi, Xorazmni ham qamrab olgan va vohadan yetuk namoyandalar yetishib chiqishiga asos yaratgan. Ma'lumki, jadidlik harakatining ibtidosi boshlang'ich maktab edi.

Xorazmda jadid maktablari Xiva xoni Feruzxon (1844–1910), valiahd va keyinchalik 1910–1918-yillarda hukmdorlik qilgan Asfandiyor hamda bosh vazir Isomxo'janing tashabusi va mablag'i asosida tashkil etilgan.

Qrimda nasr etilgan "Tarjimon" gazetasining 1887-yil 15-avgust sonidagi xabarga ko'ra, "Xivada xon tarafidan maktab ochilib, unda bolarlar rus tili o'rganadilar; maktab xon sarmoyasi bilan ta'minlanadi; maktab uchun 34 xonalı bino qurilgan".

Professor Zaynobiddin Abdurashidovning yozi-shicha, "1898-yili Xivada orenburglik Muhammad Vafo va mulla Abdurahmon afandilar tomonidan usuli savtiya (jadid) maktabi o'chiladi. Lekin bir oy davom etgan faoliyatidan keyin maktab Xivadan Urganch shahriga ko'chiriladi".

1907-yil 30-martda "Tarjimon" gazetasi Asfandiyorning "Xiva valiahdi usuli savtiya maktabi o'chitirish uchun Barudiy madrasasini tamomlagan ikki muallimni chaqirtdi. 25-fevralda keldilar, kelishlari bilan maktabda dars boshlaganlari haqida"gi xabarini ham chop qilgan. Shuningdek, 1905-yilda son amaldori Muhammad mahram ham Dishonqal'adagi uyida jadid maktabi faoliyatini yo'lg'a qo'ygan.

Shu tarzda Xorazmda 1898-yilda dastlab tashkil etilgan usuli savtiya ta'lif mas-kanlari "Maktabi mahramiya" (Muhammad mahramning mablag'iiga barpo etilgan maktab), "Maktabi jadid" (Isomxo'janing mablag'iaga barpo etilgan) deya nomlangan.

Aynan yuqoridagi jadid maktabalarda o'qituvchilar qatorida oqzonlik, orenburglik ma'rifat-parvarlar ham faoliyat ko'rsatishigan. 1907-yilning 28-mayida valiha Asfandiyor va bosh vazir Isomxo'ja, 31-may kuni esa qozikalon Salimoxun boshchiligidagi mudarris, oxunlar tomonidan har ikkala maktabning 113 nafr

QARDOSHLIKNING
OYDIN

MAKTABI

talabasi imtihon qilinib, a'lbo baho olishgan. Imtihondan so'ng Asfandiyor, Isomxo'ja va qozikalon Salimoxun o'zaro maslahatlashib, Qozon shahridan ushu maktablar uchun yana ikkita o'qituvchi taklif qilishadi. Shuningdek, Xorazmda jadid maktabalarni ko'paytirish, o'quv jihozlari, adapbiyotlar bilan ta'minlash, ulardag'i ta'lif sifatini nazorat qilish uchun tatar pedagogi Ramazon Muhammad Karimzoda maktablar noziri qilib tayinlangan.

Ismoil G'asprali Qrimda asos solingen jadid maktabalarning Xorazmdagi faoliyatini "Tarjimon" gazetasida doimo yoritib, qol'lab-quvvatlab tur-gan. 1908-yil 18-yanvarda mazkur gazetada "Xivada usuli jadida maktablari" nomli maqola chop etiladi. Unga ko'ra, "1898-yil dekabrda Orenburgdan Muhammad Rifo Karvonboshi bilan muallim Abdurahmon afandi Xivaga keldi va bir oy turdi, taassub kuchliligidan Urganchga ketdi va usuli savtiya maktabi o'chib, 1 yil bora o'qitdi, vafot etdi. Keyinroq xon amaldori Muhammad mahram ochanq maktab xalq tarafidan yaxshi qabul qilindi va xalq 1907-yili valiahda murojaat qildi. Natijada Muhammad Rifo Karvonboshi vositasida Qozondan ikki nafar pedagog taklif qilindi. Tatar o'qituvchilar Xivadagi "Maktabi mahramiya" va "Maktabi jadid"ga muallim qilib tayinlandi. Bu maktabalarga nozir tayinlandi, may oyida imtihonlar bo'ldi, valiha bulami ko'rib Qozondan bir muallim chaqirib yana bir maktab ochdi. Kelayotgan may oyida rushdiya maktabi o'chiladi, uning sohibi vazirlardan Isomxo'ja, muallimi Ahmad Nuriddin.

Ismoil G'asprali 1908-yilning 4-aprelida yana shu gazetada maqola chop qilgan va unda "O'tgan yil Xiva xoni Qozondan ikki muallim chaqirib ikki usuli jadid maktablari o'chgan, muallimlar Yusuf va Husayn afandi. 4-5 oy o'tgach, imtihonlar bo'ldi. Yangi o'quv yilidan Qozondan uch muallim chaqirildi, ular ishga jiddi kirishdilar", deb xabar beradi.

Shu tarzda Ismoil G'asprali Xorazmda jadid

pedagoglari ko'payayotgani, ularni bevosita hukmdor Feruzxon, valiha Asfandiyor va bosh vazir Isomxo'ja singari taraqqiyarvarlar qol'lab-quvvatlayotganini e'tirof etgan holda, "Tarjimon" gazetasining 1909-yilgi 40-sonida "Maktabalarning o'chilishi, ko'payishi lozim. Boqchasaroydan olingan dars kitoblari, Qozondan chaqirilan muallimlar Xivaga endi to'g'ri kelmaydi, yarashmaydi. Endi Xivaning o'zidan muallimlar yetishtirmoq kerak va Xivada chop etiladigan alifbolarni yaratmoq kerak", deya strategik vazifa yo'qadi.

Ana shu ma'lumotlardan ayon bo'ladiki, Xorazmda jadid maktabalarni o'chish 1898-yildan boshlangan va XX asr boshlariga kelib nafaqat Xiva va Yangi Urganch, balki Gurjan, Qo'ng'iroq, Xo'jayli, Toshhovuz shaharlarda ham tashkil qilingan. Bitiruvchilar orasidan Bekjon Rahmon, Nizomiddinoxun, Inoyatoxun, Jumaniyoz Olla-quiliyev, Ibrohim Ollaquiliyev, Qurbon Beregin, Karim Boltayev, Maryam Sultanmuromova singari ko'plab namoyandalar yetishib chiqdi.

Korazmdagi jadid pedagoglari orasida nomlari mashhur o'qituvchi sifatida e'zozlanadigan, asli oqzonlik bo'lgan quyidagi shaxslarga to'xtalib otsak.

Salim Abdulla – 1911-yilda Isomxo'janing taklifi bilan Xorazmga kelgan. Xivadagi jadid maktabi va 1920-yildan keyingi Xorazm respublikasi, 1925-yildan so'ng Xorazm okrugi daryadagi maktablarda faoliyat ko'rsatgan.

Maryam Agisheva – Xorazmdagi jadid maktabi va respublika, okrug davridagi maktablarda faoliyat olib borgan pedagog. Isomxo'ja tomonidan 1907-yilda Qozon shahridan taklif qilincha. Xiva shahridagi qizlar maktabida, so'ng Yangi Urganch shahridagi jadid maktabida o'qituvchilik qilgan. Maryam Agisheva, Zaynab Siddiqova singari Xorazmga Qozondan kelib ta'lif taraqqiyotiqa katta hissa qo'shgan pedagoglarning hayoti va faoliyatini alohida badiiy va ilmiy asarlarga mavzu bo'la oladi.

Nuriddin Ahmad – Xivadagi jadid maktabida faoliyat ko'satgan tatar pedagogi. Isomxo'ja tomonidan tashkil etilgan maktabda o'qituvchilik qilgan. Ushbu ta'lif maskani "Maktabi rushdiya" (o'rta maktab) deya nomlangan. O'z davrida Ahmad Nuriddinning xorazmlik o'quvchilarga bayrotg'an, ta'limi yuqori baholanadi. Uning hayoti va Korazmdagi pedagogika taraqqiyotiga qo'shang hissasi, afsuski, o'rganilmagan.

David Bakirov – XX asr boshlarida Xorazmdagi jadid va 1920-yilden keyingi sovet maktabalarda faoliyat olib borgan. Isomxo'ja tomonidan Xivaga taklif qilingan. Nurillaboy saroyi qarshisidagi Sobir mahramning jadid maktabida o'qituvchilik qilgan. 1920-yilda xonlik bayrotg'an, respublika va 1925-yildan so'ng Xorazm okrug davridagi maktablarda faoliyatini davom ettirgan.

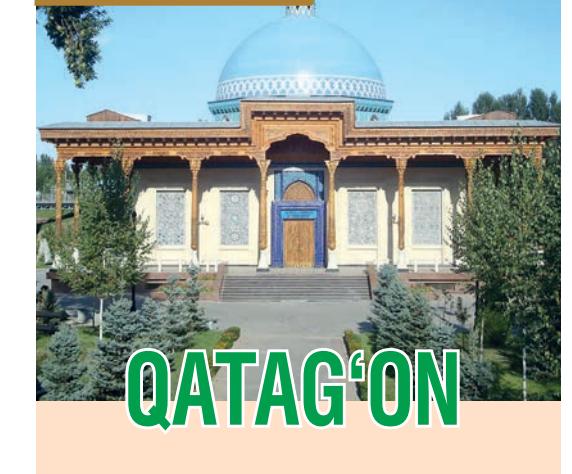
Muxtor Bakirov – David Bakirovning ukasi. Ular Xorazm ta'lim taraqqiyoti uchun katta hissa qo'shishgan.

Yusuf Ahmedov – 1907-yilda Feruzxon tomonidan Husayn Ibragimov bilan birga taklif qilingan va Xivadagi jadid maktabida o'qituvchilik qilgan. Yusuf Ahmedov ishlagan maktab tezda o'quvchilar, ota-onalar e'tiborini tortib, ta'lif sifati bo'yicha Xorazmdagi rus-tuzem, jadid va an'anaviy eski maktablar o'tasida obro' qozonning. Xorazmdagi ta'lim taraqqiyotiqa katta hissa qo'shang tatar qardoshlarimiz ro'yxitani uzoq davom ettirish mumkin. Afsuski, ularning fidoyi faoliyati atroficha tadjiq qilinmagan.

Shu bois Qrim, Qozon, Orenburg shaharlaridagi arxivlar, kutubxonalariga ekspeditsiya uyushtirib, turkiy xalqlar milliy uyg'onishi yo'lda kamarbasta bo'lgan oydinlar faoliyatini ilmiy o'rganish biz olimlar oldida turgan muhim vazifalardan biridir.

Umid BEKMUHAMMAD,
Xorazm Ma'mun akademiyasi
katta ilmiy xodimi,
tarix fanlari bo'yicha
falsafa doktori, dotsent

XOTIRA AZIZ

QATAG'ON

QURBONLARI

(Davomi. Boshlanishi o'tgan sonlarda).

Turg'un Parpiyev – 1908-yili Qo'qon shahrida tug'ilgan. O'zSSR Lenin komsomoli ittifoqi a'zosi bo'lgan. Farg'ona shahridagi pedagogika texnikumida o'qituvchi bo'lib ishlagan. 1930-yil 31-yanvarda qamoqqa olingan. O'zbek pedagogika texnikumidagi yoshlar orasida millatchilik ishlari olib borishda, "Ko'rkalaman" nomli o'quvchilarning yashirin gazetasini tashkil etishda, uning atrofiga millatchi kayfiyatagi yoshlarni birlashtirishda va "Botir gapchilar" tashkilotiga a'zo bo'lganligida ayblangan. RSFSR Jinoyat kodeksining 58-moddasi 4-band va 11-moddasi asosida 1931-yil 25-aprelda OGPU kollegiyasi tomonidan 5 yil muddat bilan konslagerga surgun etilgan. 1989-yil 4-aprelda reabilitatsiya qilingan.

Usmonxo'ja To'xtaxo'jayev – 1896-yili Toshkent shahrida tug'ilgan. 1919-yilden bolsheviklar partiyasiga a'zo bo'lgan. Toshkent shahridagi xotin-qizlar pedagogika texnikumida direktor bo'lib ishlagan. 1929-yil 29-sentyabrdagi hibsga olingan. Unga "Milliy ittihod" tashkilotiga a'zosi degan ayblow qo'ylgan. Tashkilot tomonidan bosmachilik harakatiga rahbarlik qilish uchun qo'rishi Rahmonquli qarorgohiga borib va shu joydan turib Sadreddinning qistovi bilan Turkiston kompartiyasi 12 syyediga ultimatum yollagani iddoa qilinadi. RSFSR Jinoyat kodeksining 59-moddasi 2-band bilan ayblanib, 1931-yil 25-aprelda OGPU kollegiyasining Usmonxo'ja To'xtaxo'jayev 1989-yil 28-martda reabilitatsiya qilingan.

Mirza Abdulla Soliev – 1889-yili Qo'qon shahrida tug'ilgan. 1925-yildan O'zbekiston kompartiyasi a'zosi bo'lgan. "Yangi Farg'ona" gazetasi tahririyati idorasida mudir bo'lib ishlagan. 1930-yil 31-yanvarda qamoqqa olingan. Ashurali Zohiriy bilan avvaldan aloqada bo'lgan va uning taklifi bilan "Botir gapchilar" tashkilotiga a'zo bo'lganligida ayblangan. RSFSR Jinoyat kodeksining 58-moddasi 4-band va 11-moddasi bilan ayblanib, OGPU kollegiyasining 1931-yil 25-apreldagi qarori bilan mamlakatda yashash huquqidagi mahrum etilgan. Uch yil muddatga Chita shahriga surgun qilingan.

Muhiddinxo'ja Shamsixo'jayev – 1890-yili Toshkent shahrida tug'ilgan. Toshkent shahar bog'dorchilik uyushmasida bo'lim boshlig'i bo'lib ishlagan. 1929-yil 6-noyabrda qamoqqa olingan. U Munawvar qori Abdurashidxonovning g'oyalari targ'ib qilishda, xususan, paxta ekishi ni to'xtash zarurligi to'g'risida va sovetlarga qarshi millatchilik targ'ibotini olib borishda ayblangan. RSFSR Jinoyat kodeksining 58-moddasi 10-band bilan 1931-yil 25-aprelda 5 yil muddatga konslagerga hukm etilgan.

G'afurjon Musaxonov – 1893-yil Toshkent shahrida tug'ilgan. "O'zbekiston" nomli qandolatchilik shirkati boshqaruvchisi bo'lib ishlagan. 1929-yil 6-noyabrda qamoqqa olingan. Toshkentdagi "Uchlik" tashkilot a'zosi bo'lishda, "Milliy istiqlol" faoliyatiga rahbarlik qilishda ayblangan. RSFSR Jinoyat kodeksining 58-moddasi 4- va 10-bandlari bilan ayblanib, 1931-yil 25-aprelda OGPU kollegiyasining qarori bilan otuvg'a hukm qilish etishadi. G'afurjon Musaxonov ishi qayta ko'rib, 10 yil konslagerga hukm etilgan.

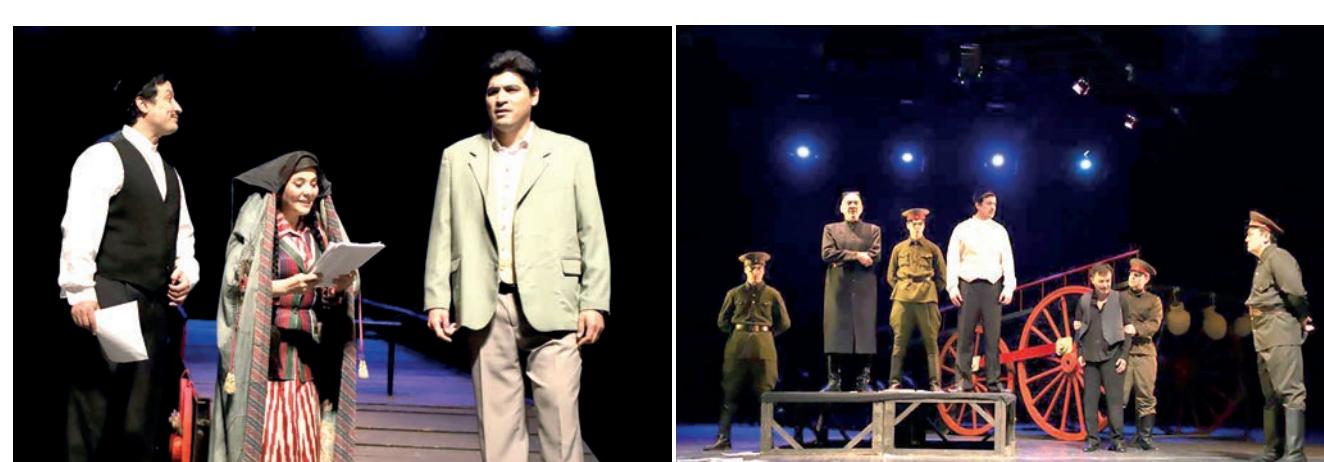
G'afur Said – 1900-yili Toshkent shahrida tug'ilgan. U boshlang'ich maktab o'qituvchisi bo'lib ishlagan. 1929-yil 6-noyabrda qamoqqa olingan. To'qquz kishidan iborat "Milliy istiqlol" tashkilot a'zolari bilan birligida milliy istiqlol g'oyalasini faol targ'ib etganlikda, dehqonlarini shu tashkilot g'oyalari ruhida tarbiyalashga da'vat qilganlikda, paxta emondan qaytarishga qarshilik ko'rsatganimda, ommani sovetlarga qarshi targ'ibot qilish guruhi a'zolariga topshiriqlar berganlikda ayblangan. RSFSR Jinoyat kodeksining 17-, 58-bandlari 4- va 10-qismilari bilan ayblanib, 10 yil muddatga konslagerga turmasiga tashlangan.

Rustambek SHAMSTDINOV,
tarix fanlari doktori, professor
Azizbek MAHKAMOV,
tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori
(Davomi kelgusi sonda).

TEATR

O'zbek Milliy akademik drama teatrinda mazkur teatrning 110 yilligiga bag'ishlab yozuvchi Isajon Sultonning "Ma'suma" romanasi asosida rejissyor Asqar Xolmo'minov sahnalashirting "Birinchi qайдирг'och" ("Ma'suma") spektakli namoyish etilmoqda. Spektakl XX asrda Toshkentda yashab ijod etgan, jadidlik va qatag'on davri, Ikkinci jahon urushi voqealariga guvoh bo'lgan, uning og'riqli asoratlarini boshidan o'tkazgan o'zbek teatrining ilk aktrisalaridan biri, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Ma'suma Qoriyeva haqida.

QANOTI QAYRILGAN QALDIRG'OCH

Yaxshi dramaturgiyada "spektakl ichidagi spektakl" degan uslub bor. "Ma'suma"da ham bosh qahramon hayotidagi turli holatlardan kelib chiqqan holda ushu uslub qol'langan. Bu holatlardan bosh qahramonning teatraq illi qadam qo'yishida sahnalashirtilgan Abdulla Avloniyning "Advokatlik osonmu?" (arzchi xotin), G'ulom Zafariyning "Halima" (Halima), Hamzaning "Boy ila xizmatchi" (Jamilia), Shekspiring "Otello" (Emilia) asarlaridagi roller ijrosida ichki hissiy kechinmalar orqali ifodalangan. Rejissyor hayot "teatri" tomoshalari bilan teatr sahnasi tomoshalari orasidagi masofa naqadar yaqinligini mahorat bilan ko'rslata olgan. Ma'suma rolini aktrisa Lola Eltoyeva va Dilnoza Kubayeva ijro etishgan. Lola Eltoyevaning "Ma'suma"sida ichki dardni, og'ir-bosiqlik bilan xulosa chiqara olishish, uzoqni ko'ra bilish, onalik iztrabolari, haqiqat uchun kurashuvchanlikni ko'rsak, Dilnoza Kubayeva ijrosida o'ziga darddosh qidirgan, bahor shabadasidagi yengil, sahna uchun fido qilishga tayyor. Ma'sumanining oila boshlig'i, diniy rahnamo, "qadimchi jadid" sifatidagi qiyofasi maslakdoshlariga qarata millat zehniyati va kelajagi to'g'risida jonkuyarlik bilan qilgan murojaatida, kelini Ma'sumaning sahnaga chiqishi uchun o'gli Bositxonga bergan rizoligida, ayoli Katta oyi bilan maslahatlashganida, NKVD xodimini hibsga olishga kelganida ham o'zini bosiqlik bilan tuta olishi hamda

katta taassurot qoldiradi. Aktyor Jamoliddin Abdubabrorov ijrosidagi bu obradza ko'zlar porlab, Turkiston ahlini ma'rifsizlik botqog'idan teatr san'ati – "sanoyi naftisa"dek mash'ala orqali yorug'likka olib chiqishni maqsad qilgan shaxsni ko'ramiz. Jamoliddin har qanday holatda ham insoniyligini yo'qotmagan Mannon Uyg'urga qarata aytgan qalbni o'trovchi hayqirig'da namoyon bo'latdi: "Qaysi Vatan uchun, og'a? Erimi, qaynotam, qaynukamni juvonomar qilgan Vatan uchunmi? Millat deb chiqqanlarning pok ko'ziga tupoq

